

ШУТИС-ийн Тэсэлгээний сургалт, судалгааны төв

ГАРЫН АВЛАГА

Тэсэлгээний сургалтанд хамрагсадад
зориулав.

Улаанбаатар хот
2021 он

ШИНЖЛЭХ УХААН ТЕХНОЛОГИЙН ИХ СУРГУУЛЬ
ТЭСЭЛГЭЭНИЙ СУРГАЛТ, СУДАЛГААНЫ ТӨВ

Редактор: Монгол улсын зөвлөх инженер Л.ДАВААЦЭДЭВ
Эмхэтгэсэн: Магистр Г.АМАРТҮВШИН
Магистр А.НЯМТУЛГА

Энэхүү гарын авлагыг тэсэлгээний ажил, тэсрэх материалтай харьцах эрхийн сургалтанд хамрагдах ажилтнуудад зориулав. Гарын авлагад Монгол улсын нутаг дэвсгэрт хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй тэсэлгээний ажил, үйлчилгээ эрхлэгч байгууллагын дагаж мөрдөх хууль, дүрэм, журам, тэсрэх бодис болон тэсэлгээний хэрэгслийн ангиллыг эмхтгэж оруулав.

Улаанбаатар хот
2021 он

АГУУЛГА

ТЭСРЭХ БОДИС БОЛОН ТЭСЭЛГЭЭНИЙ ХЭРЭГСЛИЙН АНГИЛАЛ.....	4
“ТЭСЭРЧ ДЭЛБЭРЭХ БОДИС, ТЭСЭЛГЭЭНИЙ ХЭРЭГСЛИЙН ЭРГЭЛТЭД ХЯНАЛТ ТАВИХ ТУХАЙ ХУУЛЬ”-ИАС.....	10
ТЭСЭЛГЭЭНИЙ АЖЛЫН АЮУЛГҮЙ АЖИЛЛАГААНЫ НЭГДСЭН ДҮРМИЙН ЗААЛТААС.....	20
ТЭСЭРЧ ДЭЛБЭРЭХ БОДИС, ТЭСЭЛГЭЭНИЙ ХЭРЭГСЛИЙН ТЭЭВЭРЛЭЛТИЙН ҮЕД МӨРДӨХ АЮУЛГҮЙ АЖИЛЛАГААНЫ ЖУРАМ.....	41
МОНГОЛ УЛСЫН СТАНДАРТ - АЮУЛТАЙ АЧАА, АНГИЛАЛ, ТЕХНИКИЙН ШААРДЛАГА.....	50

ТЭСРЭХ БОДИС БОЛОН ТЭСЭЛГЭЭНИЙ ХЭРЭГСЛИЙН АНГИЛАЛ

“Тэсрэх материал” гэж тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл болон үйлдвэрийн зориулалттай тэсрэх бодис бэлтгэхээр зориулан бэлтгэсэн хольцуудыг хэлнэ.¹

Тэсрэх материалыг аюулын зэргээр нь дараах байдлаар ангилна.

Тэсрэх материалын хамтатгах бүлгийн ангилал²

Хамтатгах бүлэг (аюулын зэрэг)	Бодис, бүтээгдэхүүн
B	Өдөөгч тэсрэх бодис агуулсан бөгөөд хоёр хүртэл үл хамаарах хамгаалалтын төхөөрөмжтэй бүтээгдэхүүн. Түүнчлэн ердийн детонатор, детонатор агуулсан хэрэгсэл, ба өдөөгч тэсрэх бодис агуулаагүй детонаторууд орно.
C	Шидэх үйлчилгээтэй тэсрэх бодис ба бүтээгдэхүүн (утаагүй дарь)
D	Тэсрэх бодис. Тэсэлгээний хэрэгсэл ба шидэх үйлчилгээтэй цэнэг агуулаагүй тэсрэх бодис бүхий бүтээгдэхүүн. Өдөөгч тэсрэх бодис агуулсан бөгөөд хоёр ба түүнээс дээш тооны үл хамаарах хамгаалалтын төхөөрөмжтэй бүтээгдэхүүн
E	Тэсэлгээний хэрэгсэлгүй тэсрэх бодис агуулсан, гэхдээ шидэх үйлчилгээтэй цэнэг бүхий бүтээгдэхүүн (хялбархан дөл авалцдаг шингэн, гель буюу өөрөө шатдаг шингэнээс бусад)
F	Хоёрдогч тэсэрч дэлбэлэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл ба шидэх үйлчилгээтэй цэнэг агуулсан, эсвэл шидэх үйлчилгээтэй цэнэг агуулаагүй бүтээгдэхүүн
G	Пиротехникийн бодис, түүнийг агуулсан бүтээгдэхүүн
N	Мэдрэмтгий чадвар нь онцгой муу тэсрэх бодис агуулсан бүтээгдэхүүн
S	Гадны гэнэтийн үйлдлээс цочрол авч тэсрэх аюул тохиолдоход түүний үйлчилгээг хязгаарлах сав, баглаа боодолтой, хэрэв сав баглаа нь галд өртөж гэмтвэл тэсрэлтийн нөлөө цацалт нь аваар устгах, гал унтраахаар сав баглааны дэргэд хүн ажиллахад саад болохгүйгээр тусгайлан бүтээгдсэн бодис, бүтээгдэхүүн

Тэсрэх материалыг гадны нөлөөлөлд хамгийн мэдрэмтгийгээс нь бага мэдрэмтгий үрүү нь бууруулан англи цагаан толгойн дарааллаар дугаарласан ангилал. Тэсрэх материалыг хадгалах тэвэрлэхэд хамтатгаж болох, болохгүйг тодорхойлно.

Тэсрэх материалын дэд ангийн ангилал³

Дэд анги	Дэд ангийн нэр
1.1	Бөөнөөр тэсрэх аюултай тэсрэх материалууд
1.2	Бөөнөөр тэсрэхгүй, гэхдээ тэсрэлтээр цацалт үүсгэх болон орчны зүйлийг гэмтээх аюултай тэсрэх материалууд
1.3	Бөөнөөр тэсрэхгүй, шатах аюултай тэсрэх материалууд
1.4	Тэвэрлэлтийн явцад гал гарах буюу өдөөсөн тохиолдолд бага зэргийн тэсрэлтийн аюултай тэсрэх материал. Тэсрэлтийн үйлчлэл нь сав баглаагаар хязгаарлагдана. Гадны өдөөх эх үүсвэр сав баглаа дотор огцом тэсрэлт үүсгэхгүй.

¹ Тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны дүрэм

² “Тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны дүрэм”-ийн Хавсралт 1

³ “Тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны дүрэм”-ийн Хавсралт 2

Дэд анги	Дэд ангийн нэр
1.5	Бөөнөөр тэсрэх аюултай, гэхдээ мэдрэмтгий чадвар нь маш бага, тээвэрлэлтийн хэвийн нөхцөлд өдөөлт үүсэх ёсгүй буюу шаталтаас тэсрэлтэд шилжихгүй тэсрэх материалууд
1.6	Тохиолдлын өдөөлтөд өртөх магадлал багатай, бөөнөөр тэсрэхгүй, нэн бага мэдрэх чадвартай тэсрэх тэсрэх бодисоор хийсэн бүтээгдэхүүн. 1.6 дэд ангийн бүтээгдэхүүний аюул нь нэг бүтээгдэхүүний тэсрэлтээр хязгаарлагдана.

Тэсрэх материал тэсэрсэн тохиолдолд үүсэх хор хөнөөлөөрөө хамгийн аюултайгаас нь аюул багатай уруу нь бууруулан 1.1-ээс 1.6 хүртэл дугаарласан ангилал.

Тэсрэх материалыг хэрэглээний нөхцлийн шаардлагаар нь дараах байдлаар ангилна.

Тэсрэх материалыг хэрэглэх нөхцлийн ангилал⁴

Тэсрэх бодисын анги	Тэсрэх бодисын групп	Тэсрэх бодисын төрөл ба хэрэглэх нөхцөл	Ялгах зурвас буюу боодлын өнгө
I	-	Хамгаалалтгүй тэсрэх бодис Зөвхөн газрын гадарга дээр тэсэлгээ хийхэд хэрэглэнэ.	цагаан
II	-	Хамгаалалтгүй тэсрэх бодис Газрын гадарга дээрх болон газрын доорх шатамхай хий, нүүрс (занар)-ний тэсрэмтгий тоосны ялгаралгүй малталтад буюу мөргөцгийг занаржуулж тэсрэмтгий орчин бий болохоос хамгаалсан нөхцөлд тэсэлгээ хийхэд хэрэглэнэ.	улаан
III	-	Хамгаалалттай тэсрэх бодис Тэсрэмтгий нүүрс /занар/-ний тоосны ялгаралгүй, зөвхөн шатамхай хий ялгаруулдаг газрын доорх мөргөцгийн чулуулагт тэсэлгээ хийхэд хэрэглэнэ.	хөх
IV	-	Хамгаалалттай тэсрэх бодис Шатамхай хийн ялгаралгүй, нүүрс (занар)-ний тоосны тэсрэлтийн аюултай далд уурхайн нүүрс, чулуулаг, шатамхай занарын малталтын мөргөцөгт; Шатамхай хийн ялгаралтай, нүүрс хөрсний далд малталтын нүүрсний давхаргаар нэвтэрч буй шатамхай хийн ихэссэн ялгаралгүй мөргөцөгт; Нүүрсний далд уурхайн доргиох тэсэлгээнд тус тус хэрэглэнэ.	шар
V	-	Хамгаалалттай тэсрэх бодис Уулын чулуулгийн шпурт огтлогдсон ан цавын болон малталт дахь хий агаарын холимог шпурын цэнэгтэй шууд харьцахгүй байгаа тохиолдолд, шатамхай хийн ихэссэн ялгаралтай нүүрсний давхаргаар малтсан газрын доорх малталтын нүүрс, чулуулагт тэсэлгээ хийхэд хэрэглэнэ.	шар
VI	-	Хамгаалалттай тэсрэх бодис Уулын чулуулгийн шпурт огтлогдсон ан цавын болон малталт дахь хий агаарын холимог шпурын цэнэгтэй шууд харьцаж байгаа тохиолдолд, шатамхай хийн ихэссэн ялгаралтай нүүрсний давхаргаар малтсан газрын доорх малталтын нүүрс, чулуулагт;	шар

⁴ “Тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны дүрэм”-ийн Хавсралт 3

Тэсрэх бодисын анги	Тэсрэх бодисын групп	Тэсрэх бодисын төрөл ба хэрэглэх нөхцөл	Ялгах зурвас буюу боодлын өнгө
		Шатамхай хийн ялгаралтай нүүрсний болон холимог босоо (10°-аас их), 20 м-ээс урт малталтын урьдчилан өрөмдсөн цооноггүй, уурхайн ерөнхий даралтаар агааржуулж буй мөргөцөгт тэсэлгээ хийхэд хэрэглэнэ.	
VII	-	Хамгаалалттай тэсрэх бодис, V-VI ангийн хамгаалалттай тэсрэх бодисоор хийсэн бүтээгдэхүүн Газрын доорх малталтад тусгай төрлийн (ус тоосруулах, нунтаг ингибитор тоосруулах, тааз суулгахад модон бэхэлгээ унагах, нүүрс буулгах малталтын гацаа гаргах, овор бутлах) тэсэлгээний ажил явуулах үед шатамхай хий болон нүүрсний тоосны тэсрэлтийн аюултай агуулга үүсэж болох мөргөцөгт тэсэлгээ хийхэд хэрэглэнэ.	шар
Тусгай (C)	-	Хамгаалалтгүй ба хамгаалалттай тэсрэх бодис, тэдгээрээр хийсэн бүтээгдэхүүн Шатамхай хий болон нүүрс (занар)-ний тоосны тэсрэлтийн аюултай агуулга үүсэж болох газрын доорх малталтын мөргөцгөөс бусад газарт тусгай зориулалтын тэсэлгээний ажилд хэрэглэнэ.	-
	1	Газрын гадарга дээр тэсэлгээний ажил хийхэд хэрэглэнэ. Металл боловсруулах; цооногийн болон төвлөрсөн цэнэгийг өдөөх; доголын налуу үүсгэх хүрээний тэсэлгээ, хөлдүүсний тэсэлгээ, овор хэтэрсэн чулуулгийн тэсэлгээ, чичирхийллийн хайгуулын цооногийн тэсэлгээ, ойн түймрийн хамгаалах зурвасны тэсэлгээ, бусад тусгай зориулалтын тэсэлгээний ажил	цагаан
	2	Хий, тоосны аюулгүй далд уурхайд; сульфидын хүдэрт овор ихтэй уулын цулыг бутлах, хүрээ үүсгэх тэсэлгээ болон бусад тусгай зориулалтын тэсэлгээний ажилд хэрэглэнэ.	улаан
	3	Хайгуулын, газрын тосны, хийн цооногт цөмлөх буудлагын тэсэлгээ хийхэд хэрэглэнэ.	хар
	4	Хүхрийн тоос, устөрөгч, хүнд нүүрс устөрөгчийн уурын тэсрэлтийн аюултай хүхрийн, газрын тосны болон бусад далд уурхайд тэсэлгээ хийхэд хэрэглэнэ.	ногоон

Тэсрэх материалын төрлүүд

“Тэсрэх бодис” гэж анфо (энгийн найрлагатай, хүчитгэсэн) тэсрэх бодис, эмульсийн тэсрэх бодис болон аммонит, динамит, тротил, бүүстер (booster), цочир дамжуулах шижим зэргийг хэлнэ.⁵

“Тэсэлгээний хэрэгсэл” гэж тэсрэх бодисын цэнэгт тэсрэлтийн өдөөлт өгөх зориулалттай тэсрэх бодис, өдөөх хэрэгслийг хэлнэ.⁶

Тэсрэх материалыг тэсрэлтэд мэдрэмтгий байдал болон тэсрэлтийн хүчний шинж чанараар нь дараах байдлаар ангилдаг.

- Тэслүүр
- Нунтаглах чадвар өндөртэй хүчтэй тэсрэх бодисууд
- Сул хүчтэй тэсрэх бодисууд

Тэслүүр:

- Ердийн тэслүүр
- Цахилгаан тэслүүр
  - Агшны
  - Удаашруулалттай
  - Хамгаалалттай
- Цахилгаан бус тэслүүр
  - Цооног, шпурын систем
  - Гадаргуугийн холбогчтой систем
  - Цооногийн болон гадаргуугийн холбогчтой хосолсон систем
- Цахим тэслүүр
- Дээрх төрлийн тэслүүрүүд агуулсан тэсэлгээний өдөөх хэрэгслүүд

Тэслүүр болон бүтцэд нь тэслүүр агуулагдсан тэсэлгээний хэрэгсэл нь тэсэлгээний өдөөх хэрэгсэлд орно.

Нунтаглах чадвар өндөртэй хүчтэй тэсрэх бодис:

Анхдагч өдөөгч тэсрэх бодисууд:

- Тэсрэмтгий мөнгөн ус $Hg(ONC)_2$ тэсрэмтгий хүчлийн давс, цагаан ба саарал өнгөтэй, 4.4 г/см³ нягттай жижиг талст нунтаг
- Тугалганы азид $Pb(N_3)_2$ Азотот ус төрөгчийн хүчлийн тугалганы давс, 4.8 г/см³ нягттай жижиг талст нунтаг
- Тенерес $C_6H(NO_2)_3(OPb)_2$ алтан шаравтар талст нунтаг, 3.2 г/см³ нягттай;

Хоёрдогч өдөөгч тэсрэх бодисууд:

- Тетрил $C_6H_2(NO_2)_3N(CH)_3NO_2$ – бүдэг шаргал өнгөтэй, жижиг талст нунтаг
- ТЭН $C_5H_8(ONO_2)_3$ - цагаан өнгөтэй 1.75-1.77 г/см³ нягттай кристал нунтаг (PETN)
- Гексоген $C_3H_6N_6O_6$ - цагаан өнгөтэй 1.7 г/см³ нягттай кристал нунтаг (RDX)
- Октоген $V_4H_8N_8O_8$ - цагаан өнгөтэй 1.7 г/см³ нягттай кристал нунтаг (HMX);

Тэслүүрт мэдрэмтгий хүчтэй тэсрэх бодисууд:

- Нитроглицерин $C_3H_5(ONO_2)_3$ - өнгөгүй, тунгалаг, хүнд шингэн, 1.6 г/см³ нягттай. Шингэн нитроглицерин +13.2⁰C -т царцана
- Нитрогликоль $C_2H_4(ONO_2)_2$ – өнгөгүй хүнд шингэн, 1.5 г/см³ нягттай

⁵ Тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны дүрэм

⁶ Тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны дүрэм

- Тротил (тринитротолуол) $C_6H_2(NO_2)_3CH_3$ – өнгөлөг ба бүдэг шар өнгөтэй ромбо хэлбэрийн талст (TNT)
- Динамит – нитроглицерин, аммиакийн шүүний (эсвэл кали, натрийн) нэгдэл болон сийрэгжүүлэгч (модны гурил), тогтворжуулагч (сод, шохой) нэмэгдэл зэргийн хольц, 1.4-1.5 г/см³ нягттай
- Аммонит – аммиакийн шүү, тротилын хайлуулсан нэгдэл
- Эмульсийн тэсрэх бодис – 60 мм хүртэл бага диаметртай боодлоор савласан (аммиакийн шүүний усан уусмал болон эмульсжүүлэгч тосон уусмалаас үүссэн эмульсийг химийн хийжүүлэгчээр, эсвэл микро шилэн бөмбөлгөөр мэдрэгжүүлсэн)
- Цочир дамжуулах шижим, бүүстер зэрэг тэслүүрт мэдрэмтгий тэсрэх бодисын орцтой тэсэлгээний өдөөх хэрэгслүүд;

Тэслүүрт мэдрэмтгий бус хүчтэй тэсрэх бодисууд:

- Гранулит тэсрэх бодис – аммиакийн шүүний хатаасан мөхлөгт минералын тосыг шингээж тротил, хөнгөн цагааны нунтаг эсвэл өөр шатах нэмэгдлийн механик хольц
- АНФО тэсрэх бодис – аммиакийн шүүнд дизель түлш шингээсэн энгийн найрлагатай болон хөнгөн цагааны нунтаг өөр шатах нэмэгдлийн механик хольц
- Эмульсийн тэсрэх бодис – 60 мм-ээс дээш диаметртай боодлоор савласан болон задгай (аммиакийн шүүний усан уусмал болон эмульсжүүлэгч тосон уусмалаас үүссэн эмульсийг химийн хийжүүлэгчээр, эсвэл микро шилэн бөмбөлгөөр мэдрэгжүүлсэн);
- Бусад тэслүүрт мэдрэмтгий тэсрэх бодисууд.

Тэслүүрт мэдрэмтгий тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг тэслүүрээр өдөөж тэсэлнэ. Тэслүүрт мэдрэмтгий бус тэсрэх бодисыг бүүстэр болон түүнтэй адилтгах өдөөх хэрэгслээр өдөөж тэсэлнэ.

Сул хүчтэй тэсрэх бодис

Тэсрэлтээс үүссэн хийн бүтээгдэхүүнээр нь чулуулгийн ан цавыг нэмэгдүүлж задлах зориулалтаар ашигладаг (газрын тосны цооногийн шингэн хагалгааны цэнэг гэх мэт) тэсрэх бодис.

Засгийн газрын 2021 оны 128 дугаар

тогтоолын хавсралт

МОНГОЛ УЛСЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ ЭРГЭЛТИЙГ ЗӨВШӨӨРӨХ, ОЛОН УЛСАД БҮРТГЭЛТЭЙ ТЭСЭРЧ ДЭЛБЭРЭХ БОДИС, ТЭСЭЛГЭЭНИЙ ХЭРЭГСЭЛ БОЛОН ТЭДГЭЭРИЙН ҮНДСЭН ТҮҮХИЙ ЭДИЙН ЖАГСААЛТ

№	Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл болон тэдгээрийн үндсэн түүхий эдийн төрөл	Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл болон тэдгээрийн үндсэн түүхий эдийн төрлийн хэлбэрүүд	Барааны код
А	Б	В	Г
Нэг.Тэсэлгээний хэрэгсэл			
1.	Цахилгаан тэслүүр	агшны	3603

Тэсэлгээний ажил, тэсрэх материалтай харьцаж ажиллах ажилтны гарын авлага

		удаашруулалттай	
		хамгаалалттай	
		газрын тос, хийн цооногийн	
2.	Галын бялт тэслүүр	Агшны хонгиотой	3603
3.	Цахилгаан бус тэслүүр	цахилгаан бус тэслүүрийн систем угсрах бэлдэц	3603
4.	Цахилгаан бус тэслүүрийн систем	цооног, шпурын	3603
		Гадаргуугийн холбогч блоктой	
		цооногийн болон гадаргуугийн холбогч блоктой хосолсон	
5.	Цочир дамжуулах шижмийн гадаргуугийн удаашруулагч систем	цочир дамжуулах шижмээр холбох	3603
		цохилтын долгион дамжуулах гуурстай холбогч блоктой	
6.	Цахим тэслүүр	утастай	3603
		утасгүй	
7.	Цочир дамжуулах шижим	гадаргуугийн холболтын бага хүчин чадлын	3603
		өндөр хүчин чадлын	
		газрын тос, хийн цооногийн	
8.	Цохилтын долгион дамжуулах гуурс	цахилгаан бус тэслүүрийн систем угсрах бэлдэц	3603
		тэсэлгээний холболтын шугамын, тэслүүргүй	
		тэсэлгээний холболтын шугамын, тэслүүртэй	
9.	Гал дамжуулах шижим		3603

10.	Гал дамжуулах шижмийн асаагуур	галын	3603
		цахилгааны	
Хоёр.Тэсрэх бодис			
11.	Цэнэг өдөөх тэсрэх бодисын хэрэгсэл бэлтгэх өндөр хүчин	RDX	121-82-4
		TNT	118-96-7

Тэсэлгээний ажил, тэсрэх материалтай харьцаж ажиллах ажилтны гарын авлага

	чадалтай тэсрэх бодис	PETN	78-11-5
		PETN, TNT холимог	8066-33-9
12.	Өдөөгч тэсрэх бодис	цооног, шпурын	3602
		чиглэсэн үйлчлэлтэй гадаргуугийн	
13.	Перфорацийн цэнэг	газрын тос, хийн цооногийн	3602
14.	Пресплитийн цэнэг	-	3602
15.	Аммонит тэсрэх бодис	боодолтой, хамгаалалттай	3602
16.	Динамит тэсрэх бодис	бортоготой, чичирхийллийн	3602
17.	Гранулит тэсрэх бодис	мөхлөгтэй, задгай	3602
18.	Анфо тэсрэх бодис	энгийн найрлагатай, савлагаатай	3602
		нэмэлт хольцтой, савлагаатай	
		энгийн найрлагатай, задгай	
		хүнд анфо савлагаатай	
19.	Эмульсийн тэсрэх бодис	савлагаатай, тэслүүрт мэдрэмтгий	3602
		савлагаатай тэслүүрт, мэдрэмтгий бус	
		задгай	
		анфогийн хольцтой задгай	
Гурав.Үндсэн түүхий эд			
20.	Аммиакийн шүү	Аммиакийн шүү цэвэр	6884-52-2 6484-52-2
		Аммиакийн шүү сүвэрхэг	3102-30 3603
21.	Аммиакийн шүүний эмульс	Задгай, мэдрэгжүүлээгүй	дотоодод зөвшөөрөгдөх

“ТЭСЭРЧ ДЭЛБЭРЭХ БОДИС, ТЭСЭЛГЭЭНИЙ ХЭРЭГСЛИЙН ЭРГЭЛТЭД ХЯНАЛТ ТАВИХ ТУХАЙ ХУУЛЬ”-ИАС

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

1 дүгээр зүйл.Хуулийн зорилт

1.1.Энэ хуулийн зорилт нь үйлдвэрлэлийн зориулалттай тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих, тэдгээрийн хор хөнөөлөөс урьдчилан сэргийлэх, аюулгүй ажиллагааг хангах, хууль бус хэрэглээг хориглохтой холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

2 дугаар зүйл.Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль тогтоомж

2.1.Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Үндэсний аюулгүй байдлын тухай, Ашигт малтмалын тухай, Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хууль, энэ хууль болон эдгээр хуультай нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ.

3 дугаар зүйл.Хуулийн үйлчлэх хүрээ

3.1.Энэ хууль нь цэргийнхээс бусад зориулалттай тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих хүрээнд үйлчилнэ.

4 дүгээр зүйл.Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт

4.1.Энэ хуульд хэрэглэсэн дараах нэр томъёог дор дурдсан утгаар ойлгоно:

4.1.1.“тэсэрч дэлбэрэх бодис” гэж тэсэлгээний хэрэгсэл, гадны үйлчлэлийн нөлөөгөөр агшин зуурын хугацаанд химийн урвалд орж, өндөр даралт үүсгэн дулаан ялгаруулах химийн нэгдэл буюу механик хольцыг;

4.12 “тэсэлгээний хэрэгсэл” гэж тэсэрч дэлбэрэх бодисын тэсрэлтийг үүсгэх зориулалттай цэнэг агуулсан өдөөгч хэрэгслийг;

4.13 “пиротехникийн хэрэгсэл” гэж хурц гэрэл гэгээ цацруулдаг буюу чанга дуу чимээ үүсгэдэг баяр ёслол, үзвэр, цэнгээний зориулалтаар ашиглагдах хэрэгслийг;

4.14 “тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлт” гэж тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг үйлдвэрлэх, импортлох, экспортлох, худалдах, тээвэрлэх, хадгалах, ашиглах, устгах, тэсэлгээний ажил явуулах үйл ажиллагааг;

[/Энэ заалтад 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан./](#)

4.15 “тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг устгах” гэж шатаах, тэслэх, уусгах арга технологийг ашиглан хор хөнөөлгүй болгохыг;

4.16 “тэсэлгээний ажил явуулах” гэж тэсэлгээний ажлыг удирдах, тэсэлгээ хийх, тэсрэх материалыг бүртгэх үйл ажиллагааг гүйцэтгэхийг;

[/Энэ заалтад 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

4.17. “мэдээллийн нэгдсэн сан” гэж төрийн захиргааны байгууллага болон хуулийн этгээдээс энэ хуульд заасны дагуу ирүүлсэн тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтийн талаарх мэдээ мэдээлэл, тайлангийн нэгтгэлийг;

4.18 “мэргэжлийн итгэмжлэгдсэн байгууллага” гэж Мэргэжлийн зөвлөлийн дүгнэлтийг үндэслэн геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас эрх олгосон, тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэлд сорилт туршилт хийх эрхтэй, шинжээчдээс бүрдсэн, лабораторийн туршилтын бааз бүхий хуулийн этгээдийг;

[/Энэ заалтад 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

4.19 “Мэргэжлийн зөвлөл” гэж тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих чиг үүрэгтэй төрийн байгууллага болон мэргэжлийн холбоо, судалгаа, шинжилгээний байгууллагын төлөөллийг оролцуулсан зөвлөлийг;

4.1.10. “шинжээч” гэж бие даан мэргэжлийн дүгнэлт гаргах эрх бүхий тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн чиглэлээр мэргэшсэн болон зөвлөх зэрэгтэй инженерийг.

[/Энэ заалтад 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан./](#)

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ ТЭСЭРЧ ДЭЛБЭРЭХ БОДИС, ТЭСЭЛГЭЭНИЙ ХЭРЭГСЛИЙН АЮУЛГҮЙ АЖИЛЛАГААГ ХАНГАХ

9 дүгээр зүйл.Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг үйлдвэрлэх, хадгалалтын аюулгүйн бүс

9.1.Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг үйлдвэрийн болон хадгалах байр, агуулах нь аюулгүйн бүстэй байна.

9.2. Энэ хуулийн 9.1-д заасан аюулгүйн бүс, түүний дэглэмийг Тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны нэгдсэн дүрэмд заасны дагуу тогтооно.

[/Энэ хэсэгт 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

10 дугаар зүйл.Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн үйлдвэрийн болон хадгалах байр, агуулахын аюулгүй ажиллагаа

10.1.Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн үйлдвэрийн болон хадгалах байр, агуулах дахь аюулгүй ажиллагааг Тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны нэгдсэн дүрмээр тогтооно.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан./](#)

10.2. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн агуулах нь байнгын болон түр гэсэн төрөлтэй байна. Агуулахын төрөл тус бүрд тавих шаардлага, агуулах хооронд эргэлт хийх журмыг Тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны нэгдсэн дүрмээр тогтооно.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан./](#)

11 дүгээр зүйл.Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг үйлдвэрлэхэд тавих шаардлага

11.1.Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл үйлдвэрлэх хуулийн этгээдэд Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд зааснаас гадна дараах шаардлага тавина:

11.1.1. өөрийн эзэмшлийн газар дээр байгуулсан тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн үйлдвэрлэлийн аюулгүй ажиллагааны техникийн шаардлага хангасан зориулалтын барилга байгууламж, байнгын агуулах, тоног төхөөрөмж, лаборатори, туршилтын талбайтай байх;

[/Энэ заалтад 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан./](#)

11.1.2. тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн аюулгүй ажиллагааны шаардлага хангасан ачиж буулгах тусгай зориулалтын тоног төхөөрөмж, дотоодын тээврийн хэрэгсэлтэй байх;

[/Энэ заалтад 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

11.1.3. тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн чанарын үзүүлэлт нь үндэсний болон олон улсын стандартын шаардлага хангасан байх;

11.1.4. шинэ төрлийн тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл үйлдвэрлэхэд Тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны нэгдсэн дүрмийн дагуу туршилт хийлгэн, мэргэжлийн итгэмжлэгдсэн байгууллагын дүгнэлт гаргуулж, стандартаа баталгаажуулсан байх;

11.1.5. мэргэжлийн ажиллах хүчнээр хангагдсан байх;

11.1.6. цагдаа, тагнуулын болон онцгой байдлын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын саналыг авсан байх;

[/Энэ заалтыг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан./](#)

11.1.7. тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг үйлдвэрлэхэд байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан болон эрсдэлийн үнэлгээ хийлгэсэн байх;

11.1.8. тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн үйлдвэрийн байр, агуулахад гамшгийн эмзэг байдал, эрсдэлийн үнэлгээ хийлгэсэн байх.

11.1.9. хуулийн этгээдийн хувьцааны 51-ээс доошгүй хувийг Монгол Улсын иргэн, хуулийн этгээд эзэмшдэг байх.

[/Энэ заалтыг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмсэн./](#)

11.2. Үйлдвэрлэсэн тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл сери /цуврал/ дугаар бүхий сав, баглаа боодолтой байх ба сери /цуврал/ дугаарыг геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага олгоно.

11.3. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн сав, баглаа боодлын гадна талд үйлдвэрийн нэр, үйлдвэрлэсэн болон хадгалах баталгаат хугацаа, тэсэрч дэлбэрэх аюултайг анхааруулсан таних тэмдэгтэй байна.

11.4. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл, пиротехникийн хэрэгслийн үйлдвэрийг шинээр байгуулж, ашиглалтад оруулахад мэргэжлийн итгэмжлэгдсэн байгууллага, Мэргэжлийн зөвлөлийн дүгнэлтийг гаргуулсан байна.

[/Энэ хэсэгт 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

11.5. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл үйлдвэрлэх тусгай зөвшөөрөлтэй хуулийн этгээд хувь нийлүүлсэн хөрөнгөд гарсан өөрчлөлтийн талаарх мэдээллээ хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд бүртгүүлснээс хойш ажлын таван өдрийн дотор геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад хүргүүлнэ.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан./](#)

11.6. Энэ хуулийн 11.1.5-д заасан мэргэжлийн ажиллах хүчинд тавих шаардлагыг Тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны нэгдсэн дүрмээр тогтооно.

11.7. Энэ хуулийн 11.1.6-д заасан байгууллага хуулийн этгээдийн хүсэлтийг хүлээн авснаас хойш ажлын 20 өдөрт багтаан энэ хууль болон Тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны нэгдсэн дүрмээр тогтоосон тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл үйлдвэрлэхэд тавих шаардлагыг хангасан эсэх талаар саналаа гаргана.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмсэн./](#)

11.8. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг үйлдвэрлэх тусгай зөвшөөрөлтэй хуулийн этгээдийн хувь нийлүүлсэн хөрөнгөд орсон өөрчлөлт энэ хуулийн 11.1.9-д заасан шаардлагыг хангаагүй нь тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгох үндэслэл болно.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмсэн./](#)

12 дугаар зүйл.Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл импортлох, экспортлоход тавих шаардлага

12.1.Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл импортлох хуулийн этгээдэд Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд зааснаас гадна дараах шаардлага тавина:

12.1.1.өөрийн эзэмшлийн газар дээр байгуулсан тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл хадгалах аюулгүй ажиллагааны шаардлага хангасан байнгын агуулах, ачиж буулгах зориулалтын тоног төхөөрөмж, тээврийн хэрэгсэлтэй байх;

[/Энэ заалтыг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан./](#)

12.1.2.цагдаагийн болон тагнуулын төв байгууллага, онцгой байдлын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын саналыг авсан байх.

[/Энэ заалтад 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

12.1.3.мэргэжлийн ажиллах хүчнээр хангагдсан байх.

[/Энэ заалтыг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмсэн./](#)

12.2.Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл үйлдвэрлэх тусгай зөвшөөрөлтэй хуулийн этгээд нь тэдгээрийн үндсэн түүхий эдийг импортлох эрхтэй.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан./](#)

12.3.Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл экспортлох хуулийн этгээдэд Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд зааснаас гадна дараах шаардлага тавина:

12.3.1.тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл үйлдвэрлэх тусгай зөвшөөрлийн хуулбар;

12.3.2.экспортлох бүтээгдэхүүний стандарт, техникийн шаардлага хангасан байдлын талаарх мэргэжлийн итгэмжлэгдсэн байгууллагын тодорхойлолт, экспортлох тоо хэмжээ;

12.3.3.худалдан авагчтай урьдчилан байгуулсан гэрээ, иргэний зориулалтын батламж, тээвэрлэлтийн нөхцөлийг тусгасан баримт бичиг;

12.3.4.цагдаагийн болон тагнуулын төв байгууллага, Зэвсэгт хүчний жанжин штабын санал авсан байх ба санал өгөх хугацааг ажлын 20 өдрийн дотор шийдвэрлэж байх.

[/Энэ заалтад 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

12.4. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл, тэдгээрийн үндсэн түүхий эдийг импортлох тоо хэмжээг заасан зөвшөөрлийг геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага тухай бүр олгоно.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмсэн./](#)

12.5. Геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага энэ хуулийн 12.4-т заасны дагуу олгосон зөвшөөрлийн талаарх мэдээллийг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад тухай бүр хүргүүлнэ.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмсэн./](#)

12.6. Улсын хилээр нэвтрүүлж байгаа тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл, тэдгээрийн үндсэн түүхий эдийг хилийн мэргэжлийн хяналтын алба бүртгэж, энэ хуулийн 22.1-д заасан мэдээллийн нэгдсэн санд тухай бүр хүргүүлнэ.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмсэн./](#)

13 дугаар зүйл.Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл худалдахад тавих шаардлага

13.1. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл үйлдвэрлэх, импортлох тусгай зөвшөөрөлтэй этгээд тэдгээрийг зөвхөн энэ хуулийн 15.1, 16.1-д заасан хуулийн этгээдэд худалдана.

[/Энэ хэсэгт 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан./](#)

13.2. Онцгой байдлын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага хураагдсан тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг мэргэжлийн байгууллагын хяналтын дор тэсэлгээний ажил явуулах эрх бүхий байгууллагад худалдах буюу шинэчлэн сэлгэн сольж байршуулж болох ба энэ тухайгаа энэ хуулийн 22 дугаар зүйлд заасан нэгдсэн мэдээллийн санд тухай бүр мэдэгдэнэ.

[/Энэ хэсэгт 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

13.3. Энэ хуулийн 12.1-д заасан этгээд тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн борлуулалт, зарцуулалтын тайланг геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад улирал бүрээр гарган хүргүүлнэ.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон./](#)

13.4. Хуулийн этгээд нь хэрэгцээнээс илүүдэлтэй тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг худалдан авах эрх бүхий байгууллагад мэргэжлийн хяналтын төв байгууллагын зөвшөөрөлтэйгээр худалдаж болно.

14 дүгээр зүйл.Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн тээвэрлэлтэд тавих шаардлага

14.1. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг зөвшөөрөгдсөн чиглэлийн дагуу тээврийн болон аюултай ачааны стандартыг баримтлан тусгай тоногдсон тээврийн хэрэгслээр аюулгүй байдлыг хангаж, харуул хамгаалалттай тээвэрлэх бөгөөд тээврийн хэрэгслийн зөвшөөрөл, тээвэрлэлтийн маршрутыг цагдаагийн

байгууллага олгож, харуул хамгаалалтыг дотоодын цэрэг гүйцэтгэж, аюулгүй байдалд хяналт тавина.

[/2017 оны 02 дугаар сарын 09-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/](#)

[/Энэ хэсэгт 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан./](#)

14.2. Тэсэрч дэлбэрэх бодисыг тэсэлгээний хэрэгслийн хамт тээвэрлэхийг хориглоно.

14.3. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн тээвэрлэлтийн явцад гарч болзошгүй эрсдэл, түүнээс урьдчилан сэргийлэх зааварчилгааг тээврийн хэрэгслийн жолооч болон дагалдан яваа хүн бүрд танилцуулж, аюулгүй байдлыг хангасан байна.

14.4. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг хот, тосгон, бусад суурин газраар тээвэрлэхдээ аюултай ачаа тээвэрлэх үеийн аюулгүй ажиллагааны техникийн шаардлагыг хангасан байна.

[/Энэ хэсэгт 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

14.5. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг аюулгүй ажиллагааны шаардлага хангасан зориулалтын талбайд ачиж, буулгана.

14.6. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг төмөр замаар тээвэрлэхдээ төмөр замын тээврийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, тагнуулын төв байгууллагын хамтран баталсан Төмөр замаар аюултай ачаа тээвэрлэх, ачиж буулгах, хадгалах журмыг баримтална.

14.7. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн тээвэрлэлтийн аюулгүй ажиллагааны журмыг цагдаагийн төв байгууллага мэргэжлийн хяналтын төв байгууллагатай хамтран батална.

[/Энэ хэсэгт 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

14.8. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн тоо хэмжээг тогтоосон тээвэрлэх хуудсыг тээврийн хэрэгслийн аюулгүй ажиллагааны бэлэн байдал, даацыг харгалзан мэргэжлийн хяналтын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага олгоно.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмсэн./](#)

14.9. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн тээвэрлэлтийн үеийн харуул хамгаалалтын зардлыг тухайн хуулийн этгээд хариуцна.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмсэн./](#)

15 дугаар зүйл.Тэсэлгээний ажил явуулахад тавих шаардлага

15.1. Тэсэлгээний ажлыг Монгол Улсын хуулийн этгээд гүйцэтгэнэ.

[/Энэ хэсэгт 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

15.2. Тэсэлгээний ажил явуулах хуулийн этгээдэд Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд зааснаас гадна дараах шаардлага тавина:

15.2.1. мэргэжлийн ажиллах хүчинтэй байх;

15.2.2. цагдаагийн болон тагнуулын төв байгууллагын саналыг авсан байх;

[/Энэ заалтад 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

15.2.3. тэсэлгээний ажил явуулах зориулалтын тоног төхөөрөмж, тээврийн хэрэгсэлтэй байх.

[/Энэ заалтыг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан./](#)

15.3. Тэсэлгээний ажил явуулах тусгай зөвшөөрөлтэй хуулийн этгээд мэргэжлийн хяналтын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагаас олгосон хяналтын хуудсыг үндэслэн үйл ажиллагаа явуулах бөгөөд тэсэлгээний ажлын гүйцэтгэлийн тайланг мэргэжлийн хяналтын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагад хүргүүлнэ. Тайланд тэсэлгээний ажлын тохиолдол бүрийг тусгана.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан./](#)

15.4. Энэ хуулийн 15.2.2-т заасан байгууллага хуулийн этгээдийн хүсэлтийг хүлээн авснаас хойш ажлын 10 өдөрт багтаан энэ хууль болон Тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны нэгдсэн дүрмээр тогтоосон тэсэлгээний ажил явуулахад тавих шаардлагыг хангасан эсэх талаар саналаа гаргана.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмсэн./](#)

15.5. Энэ хуулийн 15.3-т заасан тайлан гаргах журмыг мэргэжлийн хяналтын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын дарга батална.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмсэн./](#)

15.6. Тэсэлгээчний эрхийг Монгол Улсын иргэнд олгох бөгөөд тэсэлгээчний эрх олгох, сунгах, түдгэлзүүлэх, сэргээх, хүчингүй болгох журмыг геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмсэн./](#)

15.7. Энэ хуулийн 15.2.1-д заасан мэргэжлийн ажиллах хүчинд тавих шаардлагыг Тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны нэгдсэн дүрмээр тогтооно.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмсэн./](#)

15.8. Тэсэлгээний ажил явуулах тусгай зөвшөөрөлтэй хуулийн этгээд түр агуулахыг тэсэлгээний ажил явуулах газарт тухай бүр байгуулна.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмсэн./](#)

18 дугаар зүйл.Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл хадгалах, хамгаалахад тавих шаардлага

18.1. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг тус тусад нь аюулгүй ажиллагааны шаардлага хангасан зориулалтын агуулахад хадгална.

18.2. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн үйлдвэрийн байр, агуулахыг галт зэвсэг эзэмших эрх бүхий гэрээт харуул хамгаалалтын байгууллагаар хамгаалуулна.

[/Энэ хэсэгт 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан./](#)

18.3. Хуулийн этгээд нь тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн орлого, зарлага, үлдэгдлийн бүртгэлийг тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны нэгдсэн дүрмийн дагуу хөтөлж, улирал тутам тооллого явуулна.

18.4. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл алдагдсан, үрэгдсэн тохиолдолд цагдаагийн болон тагнуулын байгууллагад даруй мэдэгдэх бөгөөд эрэн

сурвалжлах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхэд түүнийг эзэмшигч хуулийн этгээд бүх талын туслалцаа үзүүлэх үүрэгтэй.

[Энэ хэсэгт 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

19 дүгээр зүйл. Даатгал

19.1. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд оролцож байгаа хуулийн этгээд нь үйл ажиллагааны эрсдэл, иргэний амь нас, эрүүл мэндийг заавал даатгуулсан байна.

20 дугаар зүйл. Хориглох зүйл

20.1. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор дараах зүйлийг хориглоно:

20.1.1. Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хуулийн 11.1.6, 11.1.7 дахь заалт болон энэ хуульд заасан шаардлагыг хангаагүй хуулийн этгээдэд тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг үйлдвэрлэх, импортлох, экспортлох болон пиротехникийн хэрэгсэл үйлдвэрлэх, импортлох, үзвэрийн зориулалтаар ашиглах, тэсэлгээний ажил явуулах тусгай зөвшөөрөл олгох;

[Энэ заалтыг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан./](#)

20.1.2. зориулалтын бус газарт тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний болон пиротехникийн хэрэгсэл хадгалах;

[Энэ заалтад 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан./](#)

20.1.3. тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний болон пиротехникийн хэрэгслийг зориулалтын бус тээврийн хэрэгслээр тээвэрлэх;

[Энэ заалтад 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан./](#)

20.1.4. тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр сурталчлах;

20.1.5. энэ хуулийн 9.1-д заасан аюулгүйн бүсэд хүн, тээврийн хэрэгсэл зөвшөөрөлгүй нэвтрэх, түр буюу байнга суурьших, бүсийн дэглэм зөрчих;

20.1.6. тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг тээвэрлэж байгаа тээврийн хэрэгслийг тэсэлгээний ажлын удирдагч болон хамгаалалтын ажилтнаас бусад хүн дагалдан явах;

20.1.7. тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг хувь хүн олж авах, худалдах, хадгалах, тээвэрлэх, ашиглах, устгах;

20.1.8. хуулийн этгээд нь тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг зориулалтын бусаар ашиглах, хадгалах, бусдад дамжуулан худалдах, шилжүүлэх.

21 дүгээр зүйл. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг устгах

21.1. Чанарын шаардлага хангахгүй болсон, ашиглах хугацаа нь дууссан тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг мэргэжлийн итгэмжлэгдсэн байгууллагын дүгнэлтийг үндэслэн тухайн хуулийн этгээд нь тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны нэгдсэн дүрэмд заасан төлөвлөгөөний дагуу мэргэжлийн хяналтын төв байгууллага болон онцгой байдлын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын хяналтын дор устгана.

[/Энэ хэсэгт 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

21.2. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг устгасан тухай үйлдсэн нотолгоог энэ хуулийн 22.1-д заасан мэдээллийн нэгдсэн санд бүртгүүлнэ.

[/Энэ хэсэгт 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

21.3. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэлтэй холбоотой гарсан дуудлага, мэдээлэл болон зөрчил, аюул илэрсэн тохиолдолд онцгой байдлын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага аюулгүй болгох арга хэмжээг авна.

[/Энэ хэсэгт 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./](#)

ТАВДУГААР БҮЛЭГ ТЭСЭРЧ ДЭЛБЭРЭХ БОДИС, ТЭСЭЛГЭЭНИЙ ХЭРЭГСЛИЙН ХЯНАЛТ, ХАРИУЦЛАГЫН ТОГТОЛЦОО

23 дугаар зүйл. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд тавих хяналт

23.1. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд дараах байгууллага хяналт тавина:

23.1.1. тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд мэргэжлийн хяналтын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага;

23.1.2. тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний болон пиротехникийн хэрэгслийг улсын хилээр нэвтрүүлэхэд хилийн мэргэжлийн хяналтын алба;

23.1.3. пиротехникийн хэрэгслийн худалдаа, үзвэрийн зориулалтаар ашиглах үеийн аюулгүй байдалд цагдаа, онцгой байдлын болон мэргэжлийн хяналтын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага;

23.1.4. тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн үйлдвэрлэл, хадгалалтын үеийн галын аюулгүй байдал, ослоос урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний хэрэгжилтэд онцгой байдлын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага.

[/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан./](#)

23.2. Хуулийн этгээд нь тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн зарцуулалт болон тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн тухай хууль тогтоомж, журам, технологийн горимын биелэлтэд дотоод хяналт тавина.

23.3. Мэргэжлийн хяналтын төв байгууллага нь тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн марк, ангилал, хүчин чадал, ашиглах хугацаа, стандартын чанарын шаардлагыг хангаж байгаа эсэхийг тодорхойлохдоо мэргэжлийн итгэмжлэгдсэн байгууллагын туслалцааг авна.

23.4. Мэргэжлийн зөвлөлийн гишүүн нь хууль бусаар бусад гишүүндээ нөлөөлөхийг хориглоно.

23.5. Мэргэжлийн зөвлөлийн гишүүн нь төрийн байгууллагыг төлөөлөн албан үүргээ хэрэгжүүлэх үед хувийн ашиг сонирхлыг нийтийн ашиг сонирхлоос дээгүүр тавихгүй.

23.6. Шинжээч нь гаргасан дүгнэлтээ Мэргэжлийн зөвлөлийн өмнө бүрэн хариуцна. Шинжээч нь санаатайгаар үндэслэлгүй дүгнэлт гаргасан бол Мэргэжлийн

зөвлөлийн шийдвэрийн дагуу түүний мэргэшсэн болон зөвлөх инженерийн зэргийг цуцлуулахаар холбогдох байгууллагад хандана.

23.7. Энэ хуулийн 23.6-д заасан тохиолдолд мэргэшсэн болон зөвлөх инженерийн зэргийг цуцална.

23.8. Мэргэжлийн итгэмжлэгдсэн байгууллага нь гаргасан дүгнэлтээ бүрэн хариуцах ба үндэслэлгүй дүгнэлт гаргавал эрхийг нь цуцална.

24 дүгээр зүйл. Хууль зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага

24.1. Энэ хуулийг зөрчсөн хүн, хуулийн этгээдэд Эрүүгийн хууль, эсхүл Зөрчлийн тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.

/Энэ зүйлийг 2015 оны 12 дугаар сарын 4-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/

24.2. Энэ хуулийг зөрчсөн албан тушаалтны үйлдэл нь гэмт хэргийн шинжгүй бол Төрийн албаны тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.

/Энэ хэсгийг 2020 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмсэн./

ТЭСЭЛГЭЭНИЙ АЖЛЫН АЮУЛГҮЙ АЖИЛЛАГААНЫ НЭГДСЭН ДҮРМИЙН ЗААЛТААС

ДҮРМИЙН НЭР ТОМЬЁОНЫ ТОДОРХОЙЛОЛТ

1. **“Тэсрэх материал”** гэж тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл болон үйлдвэрийн зориулалттай тэсрэх бодис бэлтгэхээр зориулан бэлтгэсэн хольцуудыг;
2. **“Тэсрэх бодис”** гэж анфо (энгийн найрлагатай, хүчитгэсэн) тэсрэх бодис, эмульсын тэсрэх бодис болон аммонит, динамит, тротил, бүүстер (booster), цочир дамжуулах шижим зэргийг;
3. **Тэсэлгээний хэрэгсэл** гэж тэсрэх бодисын цэнэгт тэсрэлтийн өдөөлт өгөх зориулалттай тэсрэх бодис, өдөөх хэрэгслийг;
4. **“Өдөөх хэрэгсэл”** гэж тэсрэх бодисын цэнэгт тэсрэлтийн өдөөлт өгөх зориулалттай тэслүүр бүхий хэрэгслийг;
5. **“Тэслүүр”** гэж тэсрэлт үүсгэх зориулалттай өдөөгч цэнэг агуулсан хэрэгслийг; Тэслүүр нь ердийн, цахилгаан, цахилгааны бус, электрон зэрэг төрлүүдээс бүрдэнэ.
6. **“Галлагч”** гэж камер, цооног, шпурын цэнэгт тэсрэлт үүсгэх зориулалттай тэслүүр болон цочир дамжуулах шижимтэй угсарсан бүүстер ба тэсрэлтийн мэдрэмж, нунтаглах чадвар өндөртэй боодолтой тэсрэх бодисыг;
7. **“Үндсэн хольц”** гэж тэсрэх бодисын найрлагад ордог аммиакийн шүү, дизель түлш, эмульс, мэдрэгжүүлэгч зэрэг хольцуудыг;
8. **“Үйлдвэрлэлийн зориулалттай тэсрэх бодис үйлдвэрлэх”** гэж суурин болон явуулын зориулалтын тоног төхөөрөмж ашиглан үйлдвэрлэлийн зориулалттай тэсрэх бодисын найрлагад ордог үндсэн хольцуудыг ашиглаж эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхийг;
9. **“Үйлдвэрлэлийн зориулалттай тэсрэх бодис бэлтгэх”** гэж суурин болон явуулын зориулалтын тоног төхөөрөмж ашиглан үйлдвэрлэлийн зориулалттай тэсрэх бодисын найрлагад ордог үндсэн хольц, түүхий эдийн сав баглаа боодлыг задлах, нунтаглах тэдгээрийг хольж, дангаар нь болон тэсрэх бодисуудыг хооронд нь нэгтгэн бэлтгэхийг;
10. **“Тэсрэх материалтай харьцах”** гэж зохион бүтээх, турших, бэлтгэх, үйлдвэрлэх, хадгалах, ачиж буулгах, тээвэрлэх, ашиглах, устгах зэрэг тэсрэх материалтай шууд болон түүний орчинтой харьцаж гүйцэтгэх үйл ажиллагааг;
11. **“Тэсэлгээний ажил эрхлэх эрх бүхий байгууллага”** гэж Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хуулийн 11, 12, 13, 15, 16, 4.1.8 дугаар зүйлд заасан үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрөл авсан хуулийн этгээдийг;
12. **“Тэсэлгээний ажлын хариуцлагатай удирдагч”** гэж тэсэлгээний ажлын захиалагч, гүйцэтгэгч бусад хамааралтай этгээдийн үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах үүрэгтэй, байгууллагын тушаалаар томилогдсон, тэсэлгээний ажлын удирдагчийн хөтөлбөрөөр суралцаж шалгалт өгч тэсэлгээний ажил удирдах эрхийн “Тэсэлгээний үнэмлэх” эзэмшсэн, тэсэлгээний ажилтай холбоотой асуудлаар шийдвэр гаргах эрх бүхий ажилтныг;
13. **“Тэсэлгээний ажлын удирдагч”** гэж мэргэжил эзэмшихдээ тэсрэх материал, тэсэлгээний ажил сэдвээр суралцсан инженер, бакалавр болон түүнээс дээш зэргийн дипломтой, тэсэлгээний ажлын удирдагчийн хөтөлбөрөөр суралцаж шалгалт өгч тэсэлгээний ажил удирдах эрхийн “Тэсэлгээний үнэмлэх” эзэмшсэн, тэсэлгээний ажил гүйцэтгэх, тэсрэх материал хадгалах, тээвэрлэх, тэсрэх бодис бэлтгэх,

үйлдвэрлэх, харьцах үйл ажиллагааг удирдахаар байгууллагын тушаалаар томилогдсон ажилтныг;

14. **“Тэсэлгээчин”** гэж тэсэлгээчний хөтөлбөрөөр суралцаж, шалгалт өгч “Тэсэлгээчний үнэмлэх” эзэмшсэн, тэсэлгээний ажил гүйцэтгэхээр байгууллагын тушаалаар томилогдсон ажилтныг;

15. **“Тэсрэх материалтай харьцах ажилтан”** гэж тэсрэх материалтай харьцах хөтөлбөрөөр суралцаж, “Тэсрэх материалтай харьцах эрхийн үнэмлэх” эзэмшсэн, тодорхой чиглэлээр тэсрэх материалтай харьцах үйл ажиллагаа гүйцэтгэхээр байгууллагын тушаалаар томилогдсон ажилтныг;

16. **“Мэргэжлийн хяналтын байгууллагын ажилтан”** гэж мэргэжил эзэмшихдээ тэсрэх материал, тэсэлгээний ажил сэдвээр суралцсан, мэргэшсэн, тэсэлгээний ажил удирдах эрхийн үнэмлэхтэй, Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хуулийн 23.1 дүгээр зүйлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх эрх бүхий ажилтныг;

17. **“Ажлын байран дахь тэсрэх материалын тээвэрлэлт”** гэж үйлдвэр, агуулахын талбай доторх дотоодын тээвэрлэлт, тэсрэх материалыг бэлтгэх, үйлдвэрлэлийн байр болон тэсрэх материалын агуулахаас тэсэлгээний ажлын байранд хүргэх технологийн тээвэрлэлтийг;

18. **“Тэсэлгээний ажлын паспорт”** гэж уурхай дээр тогтмол хийгддэг тэсэлгээний ажлын үндсэн үзүүлэлтүүдийг цэнэгийн байрлал болон тэсэлгээний схемийн зураг, бусад шаардлагай тооцооллын хамт харуулсан техникийн баримт бичгийг нэрлэнэ. Паспортын үзүүлэлтүүдийг энэхүү дүрмийн 188, 346 дугаар зүйл, хавсралт 7, 8-д тусгав.

19. **“Тэсэлгээний ажлын төсөл”** гэж уурхай болон бусад газарт байнга бус хийгдэх тэсэлгээний ажлын үндсэн үзүүлэлтүүдийг цэнэгийн байрлал болон тэсэлгээний схемийн зураг, бусад шаардлагай тооцооллын хамт харуулсан техникийн баримт бичгийг нэрлэнэ. Төслийн үзүүлэлтүүдийг энэхүү дүрмийн 187, 341 дүгээр зүйлд тус тус тусгав.

20. **“Зөөврийн үйлдвэр”** гэж тэсрэх бодис үйлдвэрлэх болон тээврийн хэрэгслээр зөөвөрлөх зориулалттай, тусгай зориулалтын бүхээг, чингэлэгт байрлуулсан тоног төхөөрөмж, цэнэглэгч машиныг; (Энэ дэд заалтыг Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор нэмсэн)

НЭГ. ЕРӨНХИЙ ЗҮЙЛ

1. Энэхүү дүрмийг үйлдвэрлэлийн зориулалттай тэсэлгээний ажил эрхлэх эрх бүхий байгууллага (цаашид “тэсэлгээний ажил эрхлэх” гэх) заавал дагаж мөрдөх бөгөөд дүрэм нь үйлдвэрлэлийн зориулалттай тэсрэх материалыг бэлтгэх, үйлдвэрлэх, хадгалах, тээвэрлэх болон ашиглах шаардлагыг тогтооно.
2. Тэсэлгээний ажил эрхлэх эрх бүхий байгууллага нь Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хуулийн дагуу холбогдох тусгай зөвшөөрлийг авсан байна.
3. Тэсэлгээний ажил эрхлэх эрх бүхий байгууллагын тэсэлгээний ажлыг удирдах, гүйцэтгэх, тэсрэх материалтай харьцах ажилтан нь үнэмлэхтэй байна.
4. Тэсэлгээний ажилд ашиглах тэсрэх материал нь нэр, төрлөөрөө заавал бүртгэлтэй байна.
5. Тэсэлгээний ажилд мэргэжлийн хяналтын байгууллага хяналт тавина. Геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын шийдвэрээр тухай бүр томилогдсон ажлын хэсэг тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн үйлдвэр, агуулахын аюулгүй бүсийг тогтоох, тэсэлгээний ажлыг механикжуулах тоног төхөөрөмж, тэсэлгээний багаж, хэмжүүр, аппарат хэрэгслийг туршин хэрэглэх нөхцөлийн талаар дүгнэлт гаргана. Ажлын хэсгийн дүгнэлтээр техникийн нөхцөл, стандартын шаардлага хангахгүй, хэрэглэх боломжгүй нь тогтоогдсон тоног, төхөөрөмж, багаж хэрэгсэл, тэсрэх материалыг ашиглахыг хориглоно. Дүгнэлтийг гаргахад эрх бүхий тэсэлгээний мэргэжлийн итгэмжлэгдсэн байгууллагын шинжилгээ, сорилт, туршилтын үр дүн, хэрэглэх баталгаат хугацаа нь дууссан тэсрэх материалын талаар дүгнэлтийг ашиглаж болно. (Энэ заалтыг Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор өөрчлөн найруулсан)
6. Үйлдвэрлэлийн зориулалттай бүх тэсрэх материал (тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл ба цөмлөх-дэлбэлэх аппаратур) нь аюултай байдлын ангилалын I ангид багтана. Тэсрэх материалыг энэхүү дүрмийн хавсралт №1-д заасан хадгалах тээвэрлэхэд мөрдөх хамтатгах бүлэг болон энэхүү дүрмийн хавсралт №2-т заасан мэдрэмтгий байдлын дэд ангид хуваана. Тэсрэх материалыг хэрэглээний нөхцөлөөр нь энэхүү дүрмийн хавсралт №3-т зааснаар ангилна.
7. Тэсрэх материалыг үйлдвэрлэгчийн тогтоосон аюултай байдлын зэрэглэлийн анги, хэрэглэх зааврын дагуу ашиглана.
8. Энэхүү дүрмийн 1-д заасан байгууллагаас мэргэжлийн туслалцаа авч байгаа захиалагч болон тэсэлгээний ажилтай хамааралтай байгууллага, хүмүүс энэхүү дүрмийг заавал мөрдөнө.

ТЭСЭЛГЭЭНИЙ АЖЛЫН АЮУЛГҮЙ АЖИЛЛАГААНЫ ЕРӨНХИЙ ШААРДЛАГА

Тэсрэх материалыг турших ерөнхий шаардлага

102. Байгууллага нь бүх материалаа хадгалах, ашиглахад тохирч байгааг шалгаж, шаардлагатай тохиолдолд туршина. Үүнд: а) тэсрэх материалын агуулахад материал хүлээж авах шалгалт;
  - б) тэсрэх материалын гадаад үзлэгээр болон тэсэлгээний ажлын явцад гологдол илэрч, чанарт нь эргэлзсэн тохиолдолд;
  - в) хэрэв тухайн тэсрэх материалын хадгалалтын хугацааг сунгаж болохыг үйлдвэрлэгчийн ашиглалтын заавар бусад баримт бичигт заасан бол хадгалалтын хугацаа дуусахын өмнө.
103. Тэсрэх материалыг нэг байгууллагын агуулах хооронд шилжүүлэх тохиолдолд туршилт хийхгүй байж болно.

104. Туршилтыг тэсрэх материалын агуулахын лаборатори болон туршилтын талбайд тухайн төрлийн материалыг турших стандарт, техникийн нөхцөл, хэрэглэх арга, аюулгүй ажиллагааны зааврын дагуу гүйцэтгэнэ.

105. Энэхүү дүрмийн хавсралт 5, хавсралт 6-ын дагуу туршилтын үр дүнгийн акт бичиж, туршилтын бүртгэлийн дэвтэрт бүртгэнэ.

106. Хадгалалтын хугацаа хэтэрсэн тэсрэх материалыг цаашид хэрэглэх эсхүл устгах дүгнэлтийг мэргэжлийн итгэмжлэгдсэн байгууллагаар гаргуулна.

107. Шинээр зохион бүтээсэн, туршилтаар үйлдвэрлэсэн тэсрэх материалыг мэргэжлийн итгэмжлэгдсэн байгууллагын шинжилгээ, сорилт, туршилтын үр дүн, дүгнэлтийг үндэслэн мэргэжлийн зөвлөлөөс томилогдсон комисс үйлдвэрлэлд нэвтрүүлэх зөвшөөрөл олгоно.

108. Туршилтад ашигласан тэсрэх материалын зарлагыг бүртгэнэ.

Тэсрэх материалыг устгах ерөнхий шаардлага

116. Ашиглалтын шаардлага хангахгүй болсон тэсрэх материалыг устгана.

117. Тэсрэх материалыг устгах тухай бүрт тэсрэх материалын нэр төрөл, тоохэмжээ, устгах арга, шалтгааныг тусгасан актыг үйлдэж, геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын мэдээллийн санд оруулж, нэг хувийг агуулахын эрхлэгчид үлдээнэ.

118. Тэсрэх материал устгах талбайг төслийн дагуу байгуулж, аюултай бүсийг тодорхойлсон байна.

119. Тэсрэх материалын устгалыг тэсэлгээний ажлын удирдагчийн хяналттайгаар тэсэлгээчин гүйцэтгэнэ.

120. Тэсрэх материалыг тэсэлж устгахдаа сайн чанарын тэсрэх материал ашиглан боодолтой тэсрэх бодис (патрон)-ыг багцаар нь, цочир дамжуулах шижим болон удаашруулах релег тэсрээгүй эд хэсэг цацагдахааргүй боож баглаж тэсэлнэ.

121. Тэслүүр болон тэслүүр агуулсан тэсрэх материалыг шатаахыг хориглоно. Зөвхөн тэсэлж усгана.

122. Тэсрэхгүй болсон тэсрэх материалыг шатааж устгана. Тэсрэх материал шатааж устгах үеийн аюулгүйн зайг тийм хэмжээний тэсрэх бодисыг тэслэх үеийн аюулгүйн зайгаар тооцно.

123. Тэсрэх материалыг зөвхөн хур тунадасгүй үед ашиглалтын зааварт заасан аргачлалын дагуу шатааж устгана.

124. Тэсрэх бодис, гал дамжуулах шижим, цочир дамжуулах шижмийг тус тусад нь нэг түүдгээр 20 кг-аас ихгүйгээр шатаана. Дарийг 30 см-ийн өргөн, 10 см-ийн зузаан, 5 метрээс багагүй зайтай 3-аас илүүгүй зэрэгцээ зурвас болгон асгаж шатаана.

125. Боодолтой тэсрэх бодисыг хоорондоо шүргэлцэхгүйгээр нэг үе өрж шатаана.

126. Боодолтой дарийг түүний техникийн нөхцөлд заасан зааврын дагуу устгана.

127. Тэсрэх материалыг сав, баглаа, боодолтой нь шатаахыг хориглоно. Тэсрэх бодисыг шатаахын өмнө дотор нь тэсэлгээний хэрэгсэл байгаа эсэхийг нарийн шалгана.

128. Түүдэгт шатаахаар бэлтгэсэн тэсрэх материалыг салхины дээд талаас нь 5 метрээс багагүй урттай гал дамжуулах шижим буюу түргэн асдаг материалын зурвасаар асаана. Зурвасыг асаасны дараа тэсэлгээчин хоргодох аюулгүй байранд орно. 129. Бүх бэлтгэл ажил дуусч, ажилчдыг аюулгүй зайд гарсны дараа түүдгээ асаана.

130. Тэсрэх материал шатааж буй түүдгийн гал унтраагүй байхад ойртохыг хориглоно.
131. Нитроэфир, гексоген агуулаагүй, усанд тэсвэргүй тэсрэх бодисыг тусгай төмөр торх болон түүнтэй адилтгах саванд хийж хүрээлэн буй орчинд хор хөнөөлгүй байхаар устгаж болно.
132. Уусаагүй үлдсэн тунадасыг шатааж устгана.
133. Устгал гүйцэтгэсэн ажилтан тэсрэх материал бүрэн устсаныг нягтлан шалгах үүрэгтэй.
134. Суларсан сав баглаанаас тэсрэх бодисын үлдэгдлийг сайтар цэвэрлэнэ. Дахин ашиглах боломжгүй болон шингэн ялгарсан ор мөртэй сав баглааг тэсрэх материалаас тусад нь шатааж устгана.
135. Тэсрэх материалыг дахин боловсруулж болох, эсэхийг зөвхөн үйлдвэрлэгч нь тогтооно.
136. Устгах, дахин боловсруулах тэсрэх материалыг орлого, зарлага бүртгэх журмын дагуу бүртгэнэ.
137. Боодлын гадарга дээр нь шингэн ялгарсан боодолтой тэсрэх бодисыг тавьж олгохыг хориглоно. 15%-иас дээш шингэн нитроэфирийн найрлагатай хөлдүү тэсрэх бодисыг хэрэглэх, халааж гэсгээхийг хориглоно.

Тэсрэх материалыг ачиж буулгах, тээвэрлэх ерөнхий шаардлага

138. Тэсрэх материал хүлээж авах, ачих буулгах ажлыг тусгайлан гаргасан харуул хамгаалалт бүхий ачилт, буулгалтын талбайд тэсэлгээний ажил удирдагчийн хяналтын дор гүйцэтгэнэ.
139. Ачилт, буулгалтын талбайг төслийн дагуу тоногловсон байх бөгөөд хамааралгүй хүн ачилт, буулгалтын талбайд орохыг хориглоно.
140. Байгууллага нь ачилт, буулгалтын талбайд тэсрэх материал хүлээн авах үед ирж буй бүх тэсрэх материалын тоо хэмжээг хянаж бүртгэнэ.
141. Ачилт, буулгалтын талбай нь:
- а) тэсрэх материал ачих, буулгах газрын гэрэлтүүлгийн цахилгаан хэлхээний ердийн таслуурыг 50 метрээс багагүй зайд байрлуулсан байх; (Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор нэмэлт орсон)
  - б) цагдаа, онцгой байдлын байгууллагатай холбогдох холбооны хэрэгсэлтэй байх;
  - в) тэсрэх материалыг вагонд ачих, буулгах талбай нь орон сууц, үйлдвэрлэлийн байгууламж болон төв төмөр замаас 125 метрээс багагүй зайд байрласан байх.
142. Тэсрэх бодисын үйлдвэрээс агуулах хүртэл тэсрэх материалын агуулахаас тэсэлгээний ажлын байр хүртэл тэсрэх материалыг байгууллагын удирдлагын эсхүл түүний томилсон эрх бүхий албан тушаалтны тогтоосон маршрутаар тээвэрлэнэ.
143. Тэсрэх материалыг ажлын байранд хүргэхдээ зөвхөн зориулалтын тээврийн хэрэгсэл ашиглана. Тэсрэх материал тээвэрлэсэн тээврийн хэрэгслээр гадны хүн зорчихыг хориглоно.
144. Далд уурхайд тэсрэх материал тээвэрлэхээр зориулан тоногловсон бүх төрлийн тээврийн хэрэгсэл ашиглаж болно.
145. Далд уурхайд тротил, гексоген, шингэн нитроэфир агуулсан мөхлөгжүүлсэн тэсрэх бодисыг өөрийнх нь жингээр хоолойгоор урсгаж буулгахыг хориглоно.

146. Далд уурхайн гол амаар хүн тээвэрлэж байх үед тэсрэх материал тээвэрлэхийг хориглоно. Тэсрэх материалыг гол амаар тээвэрлэж ачих, буулгах үед гол амны дээрх барилга болон тухайн түвшний орчимд уг ажилтай холбогдолгүй хүн байлгахыг хориглоно.

147. Далд уурхайн босоо амаар тэсрэх материалыг оруулах, гаргахдаа өргөх машины машинч, уурхайн амны дохиочин, өргөлтийг хариуцсан бусад ажилчдад заавал урьдчилан мэдэгдсэн байна.

148. Сав, баглаа, боодолтой тэсрэх материалыг өргөх машинаар тээвэрлэхдээ клетний өндрийн 2/3-оос илүүгүй өндөртэй, гэхдээ түүний хаалганаас өндөргүйгээр ачна.

149. Тэсэлгээний хэрэгслийг тэсрэх бодисоос тусад нь уурхайд оруулж, гаргана.

Тэслүүртэй хайрцаг, цүнхийг тээвэрлэхдээ үйлдвэрлэгчийн зааварчилгааг дагах ба зааварчилгаагүй нөхцөлд давхарлахгүй нэг үе байрлуулна. (Энэ заалтыг Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор өөрчлөн найруулсан)

150. Тэсрэх материал бүхий цүнх, савтай тэсэлгээчинг налуу малталтаар оруулах, гаргахдаа хүн зөөврийн тэргэнцэрийн нэг суудалд зөвхөн нэг тэсэлгээчин буюу туслах ажилчныг суулгана.

151. Клетэнд тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл бүхий цүнх, савтай хэд хэдэн тэсэлгээчин, туслах ажилчныг нэг зэрэг тээвэрлэхийг зөвшөөрнө. Ингэж зөөхдөө клетний 1 м² шаланд нэг хүн ногдохоор тооцно. Хүн бүрт ногдох тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл нь энэхүү дүрмийн 163-т зааснаас хэтрэхгүй хэмжээтэй байна.

152. Тэсрэх материалтай тэсэлгээчин, туслах ажилчныг дараалал харгалзахгүй уурхайн гүнд оруулж, гаргана.

153. Тэсрэх материалыг газрын гүнд тээвэрлэх хурд 5 м/сек-ээс илүүгүй байна. Машинч нь тэсрэх материал ачсан клет, дамарт татлага, цахилгаан зүтгүүрийг аажмаар хөдөлгөж, зогсооно.

154. Газрын доорх малталтад тэсрэх материалыг хүргэхэд дараахь нөхцөлийг хангана. Үүнд:

- а) тэсрэх материалыг ачих, буулгах ажлыг зөвхөн тогтоосон газарт гүйцэтгэх;
- б) ослын тохиолдолд тэсрэх материалыг ачих, буулгах газрыг тэсэлгээний ажлын удирдагч тогтооно;
- в) тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг нэг цуваанд өөр өөр тэргэнцэрт тээвэрлэж болно. Энэ тохиолдолд тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэлтэй тэргэнцрүүд нь хоорондоо болон цахилгаан тэрэгнээс хоосон тэргэнцрээр 3 метрээс багагүй урт зайд тусгаарлагдсан байна. Уг цуваанд өөр төрлийн ачаа тээвэрлэхийг хориглоно;
- г) тэслүүрийг модоор доторлосон, галд тэсвэртэй материалаар битүү тагласан тээврийн хэрэгслээр тээвэрлэнэ. Тэсэлгээний хэрэгсэлтэй хайрцаг цүнхийг эсгийгээр зөөлөвчилсөн тусгай тэргэнцэрт дан эгнээгээр ачиж тээвэрлэнэ. Бусад төрлийн тэсрэх материалыг ердийн тэргэнцэрт ачиж тээвэрлэхийг зөвшөөрнө;
- д) тэсрэх материалыг цахилгаан зүтгүүртэй цуваагаар тээвэрлэхдээ тэргэнцэрийг галд тэсвэртэй материалаар битүү тагласан байна. Мөхлөгжүүлсэн тэсрэх бодисыг галд тэсвэртэй даавуугаар бүтээж тээвэрлэж болно;
- е) тэсрэх материал тээвэрлэж байгаа тээврийн хэрэгслийн цувааны өмнө болон эцэст онцгойлон анхааруулах гэрлэн дохиоллыг байрлуулж, дохионы утгыг бүх ажилчдад танилцуулсан байна;

ё) уурхайн малталтаар тэсрэх материал тээвэрлэж яваа тээврийн хэрэгслийг өөдөөс нь явж байгаа бусад тээврийн хэрэгсэл болон явган зорчигчид хөдөлгөөнөө зогсоон өнгөрүүлнэ;

ж) тэсрэх материал зөөх, тээвэрлэх ажилтай холбоотой далд уурхайн тээврийн хэрэгслийн жолооч, машинч, тэсэлгээчин, туслах ажилчдад ажил эхлэхээс өмнө аюулгүй ажиллагааны зааварчилгаа өгсөн байна;

з) тэсрэх материалыг төмөр замаар тээвэрлэхэд цахилгаан зүтгүүрийн бүхээгт машинчаас өөр уг ажилтай холбогдолгүй хүн байхыг хориглоно. Тэсрэх материал дагалдах ажилтнуудыг цувааны төгсгөлийн суудлын тэргэнцэрт суулгана. Цувааны хурд дагаж яваа хүний дундаж хурдаас хэтрэхгүй байна;

и) тэсрэх материалын агуулахад битүүмжилж лацадсан тусгайлан тоногдсон тэргэнцэр, чингэлэг, бусад савтай тэсрэх материалыг дагалдах ажилтангүйгээр хүргэж болно;

к) тэсрэх материал тээвэрлэлтэд оролцож байгаа ажилтан амь хамгаалах багтай байна.

155. Томилогдсон ажилтан тэсрэх материал тээвэрлэх тээврийн хэрэгслийн бүрэн бүтэн байдлыг сар, ээлж тутам шалгаж байна. Тэсрэх бодис буулгах зориулалттай хоолой, хаалт, сав, тоног төхөөрөмжид байгууллагын баталсан журмын дагуу үзлэг, үйлчилгээ хийж байна.

156. Уурхайн амны гаднах тэсрэх материал ачих талбай нь хаалт хамгаалалт, таних тэмдэгтэй байна.

157. Далд малталтад тэсрэх материал ачсан цувааг тэсэлгээний мөргөцөгт шууд хүргэх буюу тусгайлан тоногдсон зогсоолтой малталтад хүргэнэ. Тэсрэх бодис төвлөрсөн ажлын байранд 4-өөс цөөнгүй хөөсөн галын хор болон галын усны шугаманд холбосон галын хошуутай байна.

158. Тэсрэх материалыг далд малталтаар тээвэрлэхэд цахилгаан зүтгүүрийн машинч болон тэсрэх материал дагалдан хүргэх ажилтнуудын хооронд мөрдөх дохиог байгууллагын удирдлага эсхүл тэсэлгээний ажлын хариуцлагатай удирдагч батална.

159. Шурф малтах үед гар лебедкаар тэсрэх материал буулгах, гаргахад дараахь нөхцөлийг хангана:

а) мөргөцөгт тэсэлгээний ажилд холбогдолгүй хүн байхыг хориглох;

б) тэсрэх материал оруулах, гаргах ажлыг 2-оос доошгүй хүн гүйцэтгэх;

в) лебедка нь шүдэт түгжих төхөөрөмж буюу автомат тормозны аппараттай, холбох дэгээ нь түгжээтэй байх;

г) тэсрэх бодис, өдөөх хэрэгслийг тус тусад нь оруулж, гаргана.

160. Тэсрэх материалыг босоо малталтаар лебедкийн тусламжтайгаар буулгаж, гаргахдаа тэсэлгээний ажлын хариуцлагатай удирдагчийн баталсан ажлын даалгавар, лебедка байрлуулах паспортын дагуу гүйцэтгэнэ.

161. Тэсрэх бодис, өдөөх хэрэгслийг тэсэлгээ хийх ажлын байранд гараар зөөж хүргэхдээ тус тусад нь цүнхтэй болон үйлдвэрийн сав баглаатай нь зөөнө.

162. Өдөөх хэрэгсэл болон тэслүүртэй бүүстер, галлагчийг зөвхөн тэсэлгээчин дотор талыг нь зөөлөвчилсөн хатуу дайз, хайрцагтай цүнхэнд хийж зөөнө.

163. Тэсэлгээчин тэсрэх бодис ба тэсэлгээний хэрэгслийг хамтад нь гараар зөөхөд тэсрэх материалын нийт жин 12 кг-аас хэтрэхгүй байна. Тэслүүртэй бүүстрийн жин 10 кг-аас хэтрэхгүй байна.

164. 25 кг хүртэл жинтэй тэсрэх бодисыг өдөөх хэрэгсэлгүйгээр зөөж болно.

165. Жин нь гараар зөөх зөвшөөрөх хэмжээнээс хэтрээгүй тэсрэх бодисыг үйлдвэрийн сав баглаатай нь зөөнө.

166. Тэсрэх материал тээвэрлэх авто тээврийн хэрэгсэл нь “Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн тээвэрлэлтийн үед мөрдөх аюулгүй ажиллагааны журам”-ын шаардлага хангасан байна.

167. Тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг авто зам, төмөр зам, усан зам, агаараар тээвэрлэхдээ тухайн тээврийн төрөлд зориулсан аюулгүй ажиллагааны дүрмийг баримтална.

Тэсэлгээний ажил гүйцэтгэх ерөнхий шаардлага

168. Ажлын байранд хүргэсэн тэсрэх материал нь цүнх, дайз болон үйлдвэрийн сав баглаа, тусгай зориулалтын машин, контейнерт савласан байна.

169. Ажлын байран дахь тэсрэх бодис болон цэнэглэсэн шпур, цооногийг харуул хамгаалалт, хяналтгүй орхихыг хориглоно. Харуул хамгаалалт, хяналтын журмыг тэсэлгээний ажил гүйцэтгэгч байгууллага тогтооно.

170. Ил уурхайн тэсэлгээний блок дээр байгаа тэсрэх материал болон цэнэглэсэн цооног шөнийн цагт гэрэлтүүлэгтэй байна. Тэсрэх материалыг хур тунадаснаас хамгаална.

171. Хүн ам оршин суух газарт болон барилга байгууламжийн дотор тэсэлгээний ажил хийхдээ тэсрэх материалыг тусгаарласан, харуул хамгаалалттай тасалгаанд байлгана.

172. Цэнэглэлтийн ажил эхлэх хүртэл хоногийн хэрэгцээний тэсрэх материалыг хориотой бүсийн гадна, ээлжийн хэрэгцээний тэсрэх материалыг хамгаалалтын бүсэд хадгалж болно. Өдөөх хэрэгсэл болон бэлтгэсэн бүүстрийг тэдгээрээс тэсрэлт дамжих зайн гадна тусад нь хадгална.

173. Ачаатай цэнэглэгч машиныг тэсрэх материалын агуулахын болон тэсрэх материал бэлтгэх үйлдвэрийн тусгайлсан талбайд 2 хоног хүртэл хугацаатай хадгалж болно.

174. Босоо болон хэвтээ амны малталт нэвтрэх үед газрын гадарга дээрх малталтын ам болон бусад барилга байгууламжаас 50 метрээс багагүй зайд байрлах байранд ээлжийн хэрэгцээний тэсрэх материалыг хадгалж болно.

175. Тэсрэх материалтай харьцахдаа тэдгээрийг хэрэглэх заавар, аюулгүй ажиллагаа, галын аюулгүйн зааврыг чанд мөрдөнө.

176. Тэсрэх материал байгаа газраас 100 метрээс дотогш ил гал гаргахыг хориглоно. Галын аргаар тэсэлгээ хийж байгаа тэсэлгээчинд асаах хэрэгсэлтэй байхыг, харуулын ажилтныг галт зэвсэгтэй байхыг зөвшөөрнө.

177. Зайлшгүй тохиолдолд ил гал гаргах бол тэсэлгээний ажлын хариуцлагатай удирдагчийн баталсан онцгой ажлын даалгаврын дагуу гүйцэтгэнэ.

178. Нухаж няцлах боломжгүй барьцалдаж хатуурсан, гексоген болон шингэн нитроэфир агуулаагүй тэсрэх бодисыг энэхүү дүрмийн шаардлагын дагуу нунтаглах бөгөөд дараа нь зөвхөн хий, тоосны аюулгүй далд уурхай, тоосны тэсрэлтийн аюулгүй давхарга ашиглах болон газрын гадарга дээрх тэсэлгээний ажилд хэрэглэнэ.

179. Гексоген болон шингэн нитроэфир агуулсан, барьцалдаж хатуурсан тэсрэх бодисыг няцалж нунтаглалгүйгээр зөвхөн газрын гадарга дээрх тэсэлгээний ажилд хэрэглэнэ.

180. Хий, тоосны аюултай далд уурхай, тоосны тэсрэлтийн аюултай давхарга ашиглах тэсэлгээний ажилд боодол нь цоорч гэмтсэн тэсрэх бодис хэрэглэхийг хориглоно.

181. Тэсэлгээний ажил гүйцэтгэгч байгууллага нь тэсрэх материалтай харьцах ажилтнуудын аюулгүй байдлыг хангах, ажилчдыг тэсрэх бодисын тоос, тэсрэлтээс үүссэн хорт хийнээс хордохоос урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний баримт бичгийг баталж, мөрдөнө.

182. Тэсэлгээний ажлыг тэсэлгээний ажлын удирдагчийн бичгээр өгсөн үүрэг даалгавар болон тэсэлгээний ажлын паспорттой (энэхүү дүрмийн хавсралт 7, 8, 9, 11, 12-т заасан маягтууд) танилцаж, гарын үсэг зурсан тэсэлгээчин гүйцэтгэнэ. Тэсэлгээний ажил явуулах газар нь тэсэлгээг аюулгүй гүйцэтгэх шаардлага хангасан байна.

183. Тэсрэх материалтай харьцах ажилтны хувцас цахилгаанждаггүй (статик гүйдэл хуримтлуулдаггүй) байх ёстой.

184. Тэсэлгээний ажлыг тогтоосон журмаар боловсруулж баталсан тэсэлгээний ажлын төсөл, паспортын дагуу гүйцэтгэнэ.

185. Цооногийн, камерын, тогоон цэнэгээр тэсэлгээ хийхийн тулд өрөмдлөг, тэсэлгээний ажлын төсөл, паспорт зохионо. Түүнчлэн барилгын объектын тэсэлгээний ажил, барилга байгууламж нураах, усны ёроол гүнзгийлэх, усан доор тэслэх, халуун масс тэслэх, чичирхийллийн хайгуул, цөмлөх-дэлбэлэх зэрэг тусгай тэсэлгээний ажлыг төсөл боловсруулж гүйцэтгэнэ.

186. Тэсэлгээний ажил гүйцэтгэгч байгууллага нь бөөнөөр тэслэх өрөмдлөг, тэсэлгээний ажлын жишиг төсөл, тухайлан тодорхой нөхцөлд гүйцэтгэдэг тэсэлгээний ажлын төсөл боловсруулж мөрдөж ажиллана. Жишиг төслийг тухайн ашигт малтмалын ордыг ашиглах техник, эдийн засгийн үндэслэл, туршилтын болон үйлдвэрлэлийн тэсэлгээний ажлын үр дүн, шинжлэх ухаан техникийн судалгаа, ижил төстэй нөхцөл дэх үйлдвэрлэлийн тэсэлгээний ажлын туршлага болон энэхүү дүрмийн шаардлагад үндэслэн боловсруулна.

187. Төсөлд:

а) өрөмдлөг, тэсэлгээний ажлын үндсэн хэмжээсүүд;

б) цэнэгийг өдөөх арга;

в) тэсэлгээний хэлхээний (дараалал, удаашралын хугацаа) тооцоо;

г) цэнэгийн бүтэц, бүүстрийн байрлал;

д) тэсрэх материалын зарцуулалтын тооцоо; е) тэсэлгээний нөлөөллийн хүрээнд байрлах объектын (барилга, байгууламж, шугам хэлхээ) аюулгүй байдлыг хангах аюултай бүсийн тооцоо, хамгаалах арга;

ё) тэсэлгээний бүсийг агааржуулах болон энэхүү дүрэмд заасан аюулгүй ажиллагааны бусад арга хэмжээг зааж, өрөмдлөг, тэсэлгээний ажлыг аюулгүй зохион байгуулах шийдлийг тусгасан байна.

188. Тэсэлгээний ажлын паспортод:

а) шпурын болон ил цэнэгийн байрлал, тэсрэх материалын нэр, шпурын тоо, гүн, диаметр, цэнэг болон бүүстрийн бүтэц, жин, цэнэглэх арга, цэнэгийг тэслэх дараалал, түгжээсний материал, түгжээсний урт, тэсэлгээний хэлхээ (цахилгаан хэлхээ), тэдгээрийн холболтын урт (цахилгаан хэлхээний эсэргүүцэл), удаашралын хугацаа, мөргөцгийн агааржуулалтын схем, хугацаа;

б) аюултай бүсийн хүрээ;

в) тэсэлгээ явагдах үеийн аюултай бүсийн гаднах тэсэлгээчний байрлал;

г) харуулын байршил, аюултай бүс болон тэсэлгээ хийх газар руу нэвтрэхээс хамгаалах төхөөрөмж, анхааруулах, хориглох тэмдгийн байршлыг заана.

Түүнээс гадна хий, тоосны тэсрэлтийн аюултай уурхайд тэсрэлтээс урьдчилан сэргийлэх тусгай хэрэгслийн байршлын схем, авах тусгай арга хэмжээг тусгана. Паспортыг 3-аас доошгүй туршилтын тэсэлгээний үр дүнд тулгуурлаж боловсруулна. Туршилтын тэсэлгээний оронд ижил нөхцөлд явагдсан тэсэлгээний үр дүнг ашиглаж болно. (Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор нэмэлт орсон)

189. Тэсэлгээний ажлын төсөл, паспортыг тэсэлгээний ажлын хариуцлагатай удирдагч, эсхүл түүний томилсон эрх бүхий ажилтан, харин тэсэлгээний ажил гүйцэтгэгч нь туслан гүйцэтгэгчээр ажиллаж байгаа тохиолдолд захиалагч байгууллагын тэсэлгээний ажлын хариуцлагатай удирдагч, эсхүл түүний томилсон эрх бүхий ажилтан батална.

190. Малталтын хүрээг төсөлд заасан хэмжээнд хүртэл засах, хана таазанд үүссэн оворыг унагах, мөргөцгийн хана, ул тэгшлэх, бэхэлгээ хийхээр малталт өргөсгөх болон туршилтын нэг удаагийн тэсэлгээний паспортыг тэсэлгээний ажлын удирдагч зохиож баталж болно. Харин хий, тоосны аюултай далд уурхайд тэсэлгээний ажлын хариуцлагатай удирдагчаар батлуулна. Паспортод шпурын байршил, цэнэгийн жин, бүтэц, харуулын болон тэсэлгээчний байрлал, шаардлагатай нэмэлт арга хэмжээг заана. Тэсэлгээчин паспорттой танилцаж гарын үсэг зурна.

191. Тэсэлгээний ажлын үед тэсрэх материалыг тэсэлгээ хийх газарт авч ирэх мөчөөс хамгаалалтын хориотой бүс тогтоож, цэнэглэлтийн ажилтай холбогдолгүй этгээд орохыг хориглоно.

Хамгаалалтын бүсэд гүйцэтгэгч, захиалагч байгууллагын болон хяналтын байгууллагын ажилтан зөвхөн тэсэлгээний ажлын удирдагчийг дагалдан нэвтрэхийг зөвшөөрнө.

Хамгаалалтын бүсийн хэмжээг өрөмдлөг, тэсэлгээний ажлын төсөл, паспортоор тогтооно.

Ил уурхайн тэсэлгээнд хамгаалалтын бүсийн хязгаарыг хамгийн ойрхон цэнэгээс 20 метрээс багагүй зайд тогтооно. Бүсийн хязгаарыг тухайн болон дээд, доод түвшинд ойрын цэнэгээс хэвтээ чиглэлд мөн хэмжээгээр тооцон тогтооно.

Далд малталтад хамгаалалтын бүсийн хэмжээг байж болох цэнэгийн дээд хэмжээгээр тооцон энэхүү дүрмийн 455-ын е заалтын шаардлагаас бусад тохиолдолд 50 метрээс ойргүй зайд тогтооно. Хамгаалалтын бүсийг тэсэлгээний ажил явуулж буй малталттай холбогдсон бүх малталтад мөн хэмжээгээр тогтооно.

Ашиглалтын системийн онцлогоос шалтгаалан дээрх заалтыг ханган ажиллах боломжгүй тохиолдолд хориотой бүсийн хэмжээг Мэргэжлийн хяналтын төв байгууллагатай зөвшилцөн тэсэлгээний ажлын төсөл, паспортаар тогтооно. (Энэ заалтад Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор 8 дахь өгүүлбэрийг нэмсэн)

192. Аюултай бүсийг:

- а) тэсэлгээнд цахилгаан тэслүүртэй бүүстер хэрэглэх бол бүүстрийг цэнэгт байршуулж эхлэх үеэс;
- б) цочир дамжуулах шижим хэрэглэх бол тэсэлгээний хэлхээнд удаашруулагч реле холбохын өмнө;
- в) бага хүчин чадлын гуурстай цахилгаан бус тэслүүртэй бүүстер хэрэглэх бол хэсгийн холболтыг төв шугаманд холбох үеэс;
- г) өдөөлтийн электрон системтэй бүүстер хэрэглэх бол хэсгийн холболтыг төв шугаманд холбох үеэс тус тус хамгаалалтанд авна.

Хамгаалалтын болон аюултай бүсэд тавьсан харуулд үндсэн үүргээс нь өөр ажил давхардуулан өгөхийг хориглоно.

193. Далд уурхайн тэсэлгээнээс үүссэн утаа тоос гарах чиглэлийн малталтуудад аюултай бүсэд орохыг хориглосон тэмдэг тавина. Тэмдгийг тэсрэлтээс үүссэн хортой

агаарын найрлага аюулгүй байх тэр зайд тавих бөгөөд энэ зайг мөргөцөгт хамгийн их тэсрэх бодис тэсэрсэн үед авсан агаарын сорьцын үр дүнгээр тогтооно. Тэсэлгээний дараа малталтуудыг бүрэн агааржуулж, заасан хаалт, тэмдгүүдийг хурааж авна.

194. Тэсэлгээний ажлын аюултай бүсэд бусад байгууллагын объект орохоор байвал удирдлагад нь тэсэлгээний ажил хийх газар, хугацааны тухай нэг хоногоос багагүй хугацааны өмнө бичгээр мэдэгдэнэ.

195. Тэсэлгээний ажлын үед аюултай бүсэд орж байгаа объектын удирдлага нь бүх ажилчдыг аюулгүй зайд гаргасан тухайгаа тэсэлгээний ажлын удирдагчид заавал эргэж бичгээр мэдэгдэнэ.

196. Тэсэлгээний ажлын үед өгөх дуут дохио нь чанга дуулдахаар, гэрлэн дохио нь тэсэлгээний ажлын үед аюул гарч болзошгүй газруудад харагдахуйц байрлагдсан байна. Тэсэлгээний ажлын үед заавал дуут дохио ашиглана. Дуут дохиог өгөхдөө тэсэлгээний ажлын нөлөөллийн бүсийг бүрэн хамарч дуулдахаар зохион байгуулна. Дохиог амаар болон тэсрэх материал хэрэглэж өгөхийг хориглоно. (Энэ заалтад Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор 3 дахь өгүүлбэрийг нэмсэн)

Дохионы утга ба түүнийг өгөх зарчим:

а) нэгдүгээр дохио - анхааруулах (нэг урт). Дохио өгч аюултай бүсийг хамгаалалтанд авна;

б) хоёрдугаар дохио - тэслэх (хоёр урт). Энэ дохиогоор тэсэлнэ;

в) гуравдугаар дохио - тэсэлгээ дууссан (гурван богино). Тэсэлгээний ажил дууссаныг зарлана.

Дохиог тэсэлгээний ажил гүйцэтгэсэн тэсэлгээчин (ахлах тэсэлгээчин), харин бөөнөөр тэслэх үед тэсэлгээний ажил гүйцэтгэгч байгууллагын тусгайлан томилогдсон ажилтан өгнө.

197. Дохионы агуулга, зориулалт, өгөх арга, тэсэлгээний ажил явуулах хугацааг байгууллагын ажилтнуудад болон аюултай бүстэй залгаа нутаг дэвсгэрт амьдардаг хүн амд таниулсан байна.

198. Тэсэлгээний ажлын удирдагч, эсхүл түүний даалгаснаар тэсэлгээчин нь тэсэлгээ хийсэн газрын аюулгүй болохыг тогтоож, уг газар руу хүн орох зөвшөөрлийг өгнө. 199. Цэнэглэхээр бэлтгэсэн шпур, цооног болон бусад малталтын амны орчмын шороо чулуу, өрмийн нунтаг, бусад зүйлийг сайтар цэвэрлэсэн байна. 200. Сүмбийг зөвхөн оч үүсгэхгүй материалаар хийнэ.

201. Цахилгаан тэслүүртэй бүүстер, галлагчийг шпур, цооногийн аман талд байрлуулна. Бүүстерт бага хүчин чадлын гуурстай цахилгаан бус тэслүүрийн өдөөлтийн систем хэрэглэсэн үед бүүстрийг шпур, цооногт уг системийн ашиглалтын зааврын дагуу байрлуулна. Механикжуулсан цэнэглэх төхөөрөмж хэрэглээгүй үед цахилгаан тэслүүртэй бүүстрийг шпур, цооногийн ёроол талд байрлуулж болно. Ингэхдээ цахилгаан тэслүүрийн хонгионы ёроолын хонхорхойг шпурын ам руу чиглүүлж байрлуулна. Нүүрс, занарын далд уурхайд шпур дахь цахилгаан тэслүүртэй бүүстрийн ийм байршлыг зөвхөн хийн ялгаралтгүй болон тэсрэмтгий тоосгүй тохиолдолд, цахилгаан тэслүүрийн утсыг шпурын амсраас гадагш 0.6 метрээс багагүй урттай байхад хэрэглэхийг зөвшөөрнө.

202. Гацсан бүүстер, галлагчийг цохиж оруулахыг хориглоно. Хэрэв гацсан бүүстер, галлагчийг гаргаж авах боломжгүй байвал шпур, цооногийн цэнэглэлтийг зогсоож, тэдгээрийг бусад цэнэгийн хамт тэсэлнэ.

203. Нүүрсний цулыг урьдчилан сийрэгжүүлэх тэсэлгээнд 5 метрээс илүү урттай шпур, цооногийг тууш болон тасалж байрлуулсан цэнэгээр цэнэглэж усан түгжээс хийсэн бол цочир дамжуулах шижмийг шпур, цооногийн амсраас цухуйлгалгүйгээр байрлуулан нэмэлт өдөөх хэрэгсэл ашиглаж болно.

204. Хий, тоосны аюултай далд уурхайн малталтын шатах хийн ялгаралгүй мөргөцөгт тасалж байрлуулсан цэнэгийг зөвхөн цөмлөх шпурт хэрэглэж болно.
205. Шпур, цооног цэнэглэх явцад цэнэгийн хэсэг нь асгарсан тохиолдолд шпур, цооногийг гүйцээж цэнэглээд нэмэлт цэнэгт заавал бортгон өдөөгчийг байрлуулж тэсэлнэ.
206. Цэнэг дэх бүүстэртэй холбогдсон цочир дамжуулах шижим, электрон, цахилгаан, цахилгаан бус тэслүүрийн утсыг угзарч татахыг хориглоно. Цэнэгээс гарч буй цочир дамжуулах шижимийн үзүүрийг нугалж, хугалахыг хориглоно.
207. Хий, тоосны аюултай далд уурхайд цэнэгийг түгжээсгүй тэслэхийг хориглоно.
208. Шпур, цооногийг түгжихдээ түүн доторх тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг гэмтээхээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авна. Түгжээс хийх үед цахилгааны утас, цочир дамжуулах шижим, цохилтын долгион дамжуулах гуурс татагдаагүй сул байна. Шпур, цооногийг хэт том ширхэглэлтэй болон халуун материалаар түгжиж болохгүй.
209. Шпур, цооногийг түгжээсний машинаар түгжихдээ тэдгээрийн ашиглалтын зааврыг мөрдөж ажиллана.
210. 1.5 метрээс өндөрт байрлах шпурыг цэнэглэх, тэсэлгээний хэлхээг холбох ажлыг зөвхөн мөргөцөгт тулгаж тогтоосон зориулалтын тавиур, тавцан болон цэнэглэх, холбох ажлыг аюулгүй, зөв хийх тохиромжтой нөхцөлийг хангасан өргөх механизмын тавцан дээрээс хийнэ. 1.5 метрээс өндөрт байрлах шпур, цооногийн цэнэглэлт, хэлхээний холболтыг шатан дээр байрлаж хийхийг хориглоно. (Энэ заалтад Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор өөрчлөлт орсон)
211. Ил цэнэгийг зэрэгцээ цэнэгээ гэмтээхгүй байхаар байрлуулна. Хэрэв тийм бололцоогүй бол цэнэгүүдийг тохирох өдөөх хэрэгслээр зэрэг тэсэлнэ. Ил цэнэгийг чулуу хайрга болон бусад том ширхэглэлтэй материалаар хучиж далдлахыг хориглоно.
212. Тэслэх цэнэгийн урт 10 метрээс илүү бол цооногийн доторх хэлхээг заавал хослуулж хийнэ. Газрын доорх малталтад хос хэлхээ хийхийг өрөмдлөг, тэсэлгээний ажлын төсөл, паспортаар тодорхойлно. (Энэ заалтад Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор өөрчлөлт орсон)
213. Хамгаалах хучлагатай бүлэг цэнэгийг нэгэн зэрэг буюу 200 м/с-ээс ихгүйгээр удаашралтайгаар тэсэлнэ. 214. Аянга цахилгаантай үед газрын гадарга дээр болон гадаргаас нэвтэрч буй далд малталтад цахилгаан тэсэлгээ хийхийг хориглоно. Хэрэв аянга цахилгаан эхлэхээс өмнө хэлхээг холбосон бол тэсэлгээг хийх, эсхүл хэсгийн холболтуудыг төв шугамаас салгаж үзүүрийг нь сайтар тусгаарлан, ажилчдыг аюулгүй бүсээс гаргах буюу хоргодох байранд оруулна.
215. Ил уурхайд шөнийн цагаар тэсэлгээний ажил хийхийг хориглоно. (Энэ заалтыг Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор өөрчлөн найруулсан)
216. Нуранги, налуу гадарга дээрх цэнэглэлт, тэсэлгээний хэлхээний холболтыг зөвхөн газрын дээрээс доош чиглэлийн дарааллаар хийнэ.
217. Тэсэлгээний дараа гүйцэд авагдаагүй шпур, цооногийн ёроол руу, түүний дотор цэнэг байгаа эсэхээс үл хамааран өрөмдөхийг хориглоно.
218. Цооног, шпурт хий буудлага хийсний дараахь цэнэглэлтийг 30 минутаас багагүй хугацааны дараа дахин хэмжилт хийж цэнэглэлтийг хийнэ. (Энэ заалтад Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор нэмэлт орсон)
219. Камерын цэнэгийг цочир дамжуулах шижим, цахилгаан тэслүүр, цахилгаан бус өдөөлтийн систем ашиглан тэсэлж болно. Цэнэгийн камер бүрт хоёр бүүстэр буюу галлагч хийх бөгөөд тэдгээрийг өдөөх, холбох арга нь ижил байна. Цэнэгийн камер дахь бүүстэр, галлагчийг хатуу бөх бүрхүүлтэй гэмтээхгүйгээр байрлуулна.

220. Камерын цэнэг байрлуулах малталтын цахилгаан дамжуулах шугамыг цэнэглэлт эхлэхийн өмнө хураасан байна.

221. Газрын дээрх цэнэгийг бөөнөөр тэслэх тэсэлгээнээс агаарын хөдөлгөөнд аюул учруулж болзошгүй бол холбогдох байгууллагатай зохих журмын дагуу зөвшилцсөний дараа тэсэлгээний ажлыг гүйцэтгэнэ.

ТЭСРЭХ МАТЕРИАЛЫН АГУУЛАХ БАЙГУУЛАХ, АШИГЛАХАД ТАВИХ АЮУЛГҮЙ АЖИЛЛАГААНЫ ШААРДЛАГА

705. Тэсрэх материалыг энэхүү дүрмийн шаардлагыг хангасан, зориулалтын байр, тасалгаанд хадгална. Тэсрэх материал хадгалах агуулах, байрыг геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, мэргэжлийн хяналтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага хамтран актаар ашиглалтад оруулна.

706. Аюултай байдлын зэрэглэлийн ангиллаар ялгаатай тэсрэх материалыг тус тусад нь хадгална. Дор дурдсан тэсрэх материалыг нэг агуулахад хадгалж болно. Үүнд:

а) D ангиллын утаат болон C ангиллын утаагүй дарийг тэдгээрийн аль илүү мэдрэмтгий чанарт тавигдах шаардлагыг хангасны үндсэн дээр;

б) G ангиллын гал дамжуулах шижим болон дарийг асаах хэрэгсэл, дохионы, дарьт патрон, дохионы пуужинг B, C болон D ангиллын тэсрэх материалтай хамт; в) D ангиллын цочир дамжуулах шижим, цочир дамжуулах туузыг B хамтатгах ангиллын ердийн тэслүүр, цахилгаан тэслүүр болон пиротехникийн релетэй хамт;

г) S ангиллын өдөөх хэрэгслийг B ангиллын өдөөх хэрэгсэлтэй хамт;

д) S ангиллын кумулятив цэнэгийг D ангиллын кумулятив цэнэгтэй хамт;

707. Байнгын болон түр, түгээх агуулахыг эзэмшигч байгууллага нь энэхүү дүрмийн Хавсралт 15-ын дагуу агуулахын паспорттай байна. Агуулахын паспортын нэг хувийг агуулахад хадгална.

708. Судалгааны болон сургалтын байгууллага нь ашиглах, хадгалахыг нь зөвшөөрсөн тэсрэх материалтай хамт (жишээ нь: нэг сейфэнд) шинээр бэлтгэсэн тэсрэх материалыг хамт хийж хадгалахыг хориглоно.

709. Агуулахад байгаа тэсрэх материалтай задалсан хайрцаг савыг таглаж, онгойлгосон уутны амыг боосон байна.

710. Тэсрэх материалтай агуулахыг цоожилж, дугаартай, нэг удаагийн лацаар лацадсан байна.

711. Тэсрэх материал хадгалах зориулалтаар газрын дээр нэг талбайд цогцоор байгуулсан агуулах, чингэлэг, болон туслах зориулалтын барилга байгууламжууд (бүхэлд нь тэсрэх материалын агуулах, агуулах-үйлдвэрийн цогцолбор гэх), далд уурхай дахь тэсрэх материал түгээх агуулах зэрэг нь тэсрэх материал хадгалах, үйлдвэрлэх, бэлтгэх бусад байрыг “Тэсрэх материалын агуулах, түүний зураг төсөл, агуулахын аюулгүйн бүс тогтоолгох, ашиглахад тавигдах шаардлага”-ын дагуу батлагдсан төслөөр байгуулж, тоноглон, энэхүү дүрмийн шаардлагын дагуу ашиглана. Харин далд уурхайн тэсрэх материал түгээх цэг нь паспорттай, төсөлгүй байж болно. (Энэ заалтыг Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор өөрчлөн найруулсан)

712. Тэсрэх материалын агуулахыг байрлалын хувьд газрын дээрх (ил), хагас далдлагдсан, далдлагдсан, газрын доорх гэж ангилна. Газрын дээрх гэж агуулахын суурь нь газрын гадарга дээр ил байрласан, хагас далдлагдсан гэж газрын хөрсөнд суулгаж агуулахын дээврийн хормой нь газрын хөрснөөс доош суулгаж барьсан, далдлагдсан агуулах гэж агуулахын дээрх хөрсний зузаан газрын хөрснөөс доош

15 метрээс илүүгүй гүнтэй, газрын доорх гэж агуулахын дээрх хөрсний зузаан нь 15 метрээс их гүнд байрласан агуулахуудыг тус тус хэлнэ.

713. Агуулах нь ашиглалтын хугацаанаас хамааран байнгын, түр (3 жил хүртэл), богино хугацааны (1 жил хүртэл) байна. Түр агуулахыг комисс зөвшөөрсөн тохиолдолд дахин хугацааг нь сунган ашиглах боломжтой. Агуулахыг ашиглахгүй болсон талаарх мэдээллийг геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, мэргэжлийн хяналтын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагад хүргүүлнэ.

714. Тэсрэх материалын агуулахыг зориулалтаар нь төв болон түгээх гэж ангилна.

715. Улирлын чанартай болон хөдөлгөөнтэй ажилд зориулж тэсрэх материал, аммиакийн шүүг контейнерт хадгалж болно. Контейнерүүдийг тэсрэх материалын агуулахын хэсэг болгож, эсвэл тусад нь дан контейнерүүдээс бүрдсэн тэсрэх материалын агуулах байдлаар тоноглож болно. Контейнерүүд нь бүрэн бүтэн байх ба дугаарлагдсан, лацтай байна. Тэсэлгээний хэрэгслийг контейнерт хадгалахдаа тэдгээрийг агуулахад хадгалахад тавигдах шаардлагыг мөрдөж хадгална.

716. Аммиакийн шүүг тэсрэх материалын агуулахын тусгай байр, талбайд хадгална.

717. Тэсрэх материалын агуулахад хадгалж буй аммиакийн шүүнд бусад тэсрэх материалын нэгэн адил бүртгэл хөтөлнө. Тэсрэх материалын агуулахын паспортод аммиакийн шүүний хадгалалтыг тусгайлан заасан байна.

718. Агуулахад хадгалах болон тэсрэх бодис үйлдвэрлэх цэгт байгаа аммиакийн шүүг тэсрэх материалын агуулахын аюулгүйн бүсийн тооцоонд оруулж тооцохгүй.

719. Тэсрэх материалын агуулахын болон ачих, буулгах зориулалтын бункерүүдэд хадгалсан задгай аммиакийн шүүг 10 хоногоос илүү хугацаанд хөдөлгөөнгүй байлгаж болохгүй.

720. Далдлагдсан болон газрын доорх түгээх агуулах болон тэсрэх материал түр хадгалах малталтуудын багтаамжийг төслөөр тодорхойлно. Ингэхдээ нүүрсний болон занарын далд уурхай дахь түгээх агуулахын багтаамжийг тэсрэх материал түр хадгалах хонгил, хайрцгуудын хэмжээг оруулахгүйгээр тэсрэх бодисын 7 хоногийн, тэсэлгээний хэрэгслийн 15 хоногийн хэрэглээнээс хэтрэхгүйгээр тооцно. Хонгил агуулахад 2 тн-оос, хайрцагт агуулахад 400 кг-аас хэтрэхгүй тэсрэх бодис хадгална.

Далд малталт дахь хэсгийн түгээх агуулахад 2 тн-оос илүүгүй тэсрэх бодис, түүнд тохирсон тэсэлгээний хэрэгсэл, тусгай хэсгийн түгээх цэгт 1 тн-оос илүүгүй тэсрэх бодис, түүнд тохирсон тэсэлгээний хэрэгсэл хадгалж болно.

721. Судалгааны байгууллага, лаборатори, сургалтын байгууллага нь судалгааны зориулалтаар ашиглах тэсрэх материалыг сейфэнд хадгалж болно. Тэсрэх материалыг нэг байранд бие биенээсээ тэсрэлт дамжихгүй зайд байрлуулсан сейфэнд төрөл төрлөөр нь тусад нь хадгална. Нэг сейфэнд тэсрэх бодис 10 кг-аас, тэслүүр 500 ширхгээс, цочир дамжуулах болон гал дамжуулах шижим тус бүр 300 метрээс илүүгүй хэмжээтэй байна.

722. Агуулахаас тэсэлгээчинд тэсрэх материал тавьж олгох болон зарцуулагдаагүй тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл, буудлагын аппаратыг тэднээс буцааж хүлээж авах байр нь 25 см-ээс багагүй зузаан шатдаггүй (бетон, тоосго г.м.) битүү ханатай, тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэлд зориулсан хоёр тусдаа тасалгаатай байх бөгөөд агуулахын хаалганаас 20 метрээс ойргүй зайд байрлана. Энэ байр нь тэсрэх материал тавьж олгох үүдний өрөөтэй байна.

Тэсрэх материал тавьж олгох байранд бүх төрлийн тэсрэх материалын хэмжээ 3000 кг-аас, тэслүүрийн тоо 10000 ширхэгээс илүүгүй байна. Тэслүүртэй хайрцгийг хананы дагуух тавиур дээр байрлуулна. Энэ байранд тэсрэх материал хадгалахыг хориглоно.

723. Төв агуулахаас тавьж олгох цочир дамжуулах шижимтэй галлагчийг тусгай байранд бэлтгэнэ.

724. Байнгын болон түр тэсрэх материалын агуулахаас тэсрэх материал тавьж олгох, зарцуулагдаагүй тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг хүлээн авах ажиллагааг тусгай байр болон агуулахын үүдний тасалгаанд гүйцэтгэнэ. Энд детонатор тавьж олгох зөөлөвчлөн бүрсэн, эсвэл 3 мм-ээс нимгэнгүй, 105 Ом/м-оос ихгүй эсэргүүцэлтэй хагас дамжуулагч резинэн хавтангаар бүрсэн, тавцангийнхаа ирмэгт хөвөөтэй ширээ болон цочир дамжуулах шижим, гал дамжуулах шижим огтлох ширээтэй байна. Цахилгаан детонаторыг статик цахилгаанжилтын нөлөөнөөс хамгаалах зорилгоор ширээг газардуулсан бөгөөд түүний эсэргүүцэл нь 100 Ом-оос илүүгүй байна. Эдгээр байранд тэсрэх материал хадгалахыг хориглоно.

725. Тэсрэх материалын агуулахын тасалгаануудын шал зай завсаргүй, тэгшхэн, ханыг будсан байна. Тасалгаанууд нь агаар өөрөө орж, гарах агааржуулалтын сувагтай, цас, борооны ус орохоос хамгаалагдсан байна.

726. Тэсрэх материалын агуулахын тасалгаануудад тавиур, тавцантай байх ба хураасан тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг хананаас 20 см, шалнаас 10 см-ээс багагүй өндөрт байрлуулна. Уут, шуудай, хайрцагтай тэсрэх бодисыг поддон, тавиур дээр чөлөөтэй тоолох боломжтойгоор өрж хураана. Хураалтын өндөр 2 метрээс илүүгүй байна.

Поддон, тавиур болон шуудай байрлуулах зарчмыг агуулахын паспортод заасан байна. Ачих, буулгах механикжсан төхөөрөмж хэрэглэх тохиолдолд хураалтын өндөр 2.6 метрээс ихгүй, хураасан эгнээ, шуудайнуудын хооронд 1.3 метр, поддон, тавиурын хооронд 1 метрээс багагүй зайтай байна.

727. Уут, хайрцагтай тэсрэх материалыг давхарлаж хураахдаа үйлдвэрлэгчийн зааврыг баримтлана. Задалсан уут, хайрцагтай В, С ангиллын тэсрэх материалыг давхарлалгүй хураана. Ийм тэсрэх материалтай тавиурын дээд давхарын өндөр 1.7 метр, бусад материалынх 2 метрээс илүүгүй өндөртэй байна. Давхар тавцангийн хооронд байрлуулсан тэсрэх материалын уут хайрцагнаас дээд тавцан хүртэлх завсар 4 см-ээс багагүй байна. Тэсрэх материалыг тавиур дээр чөлөөтэй тоолох боломжтойгоор хураана. Тэсрэх материалтай хамт холбогдолгүй бусад зүйл шатамхай болон химийн идэвхитэй материал хадгалахыг хориглоно. Тавиурын төмөр хадаас боолтны толгойг суулгаж далдалсан байна. Тавиурын тавцангийн банзнуудын хоорондын зай 3 см-ээс илүүгүй байх бөгөөд, доод тавцангийнх завсаргүй байна. (Энэ заалтад Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор 6 дахь өгүүлбэрийг нэмсэн)

728. Агуулах дахь тэсрэх материалтай тавиур болон хураасан эгнээ бүрт тэсрэх материалын нэр, тоо хэмжээ, үйлдвэрлэсэн огноо, баталгаат хугацааг тэмдэглэсэн хуудастай мэдээлэх самбарыг шууд харагдахуйц газар байрлуулна.

729. Цахилгаан тэслүүр, цахилгаан асаах гуурс, дөллөгч болон тэдгээрийг агуулсан тэсрэх материалыг зөвхөн үйлдвэрлэгчийн, эсвэл зориулалтын сав баглаатай хадгална.

730. Асаах болон хяналтын (гал дамжуулах шижмийн хяналтын хэрчим) гуурсыг тэдгээрийг бэлтгэхэд зориулсан тусгай байранд бэлтгэнэ. Энэ байр нь тэсрэх бодис бэлтгэх байрнаас галд тэсвэртэй ханаар тусгаарлагдсан, галд тэсвэртэй будгаар өнгөлсөн дотортой байна. Далд уурхайд асаах гуурсыг зориулалтын хонгилд бэлтгэнэ.

Олон хүн асаах гуурс зэрэг бэлтгэх үед ширээ хүн бүрийг хооронд нь тусгаарлах модон таславчтай байна. Асаах болон хяналтын гуурс бэлтгэх, хадгалах байрны шал зөөлөн дэвсгэртэй байна. Бэлтгэсэн хяналтын гуурсыг дотор талыг нь зөөлөвчилсэн, металл болон металл бүрээстэй модон хайрцаг, шүүгээ, дайзанд хийж түгээх агуулахад хадгална. Хайрцаг, шүүгээ нь таглаа, хаалгатай байна.

731. Аммиакийн шүүнд суурилсан тэсрэх бодистой агуулахын температур 30°C-ээс ихгүй байна.

735. Газрын дээрх тэсрэх материалын байнгын агуулах нь дараахь шаардлагыг хангасан байна. Үүнд:

- үерээс хамгаалах, ус зайлуулах сувагтай байх;
- байнга цэвэрлэж зассан (авто зам, төмөр зам гэх мэт) замтай байх;
- тэсрэх материал хадгалах байр, агуулахыг байрлуулахдаа тэдгээрийн нэг бүрт чөлөөтэй хүрэх замтай байх нөхцөлийг хангасан байх;
- агуулах хоорондын, агуулах ба бусад барилга байгууламжийн хоорондын зай нь галын аюулгүй байдлын норм болон энэхүү дүрмийн IX бүлгийн шаардлагыг хангасан байх;
- агуулахын талбай нь хашаатай байхын зэрэгцээ хашаанаас гадагш 50 метрээс багагүй зайд хамгаалалтын хориотой бүс тогтоож, түүний хүрээгээр анхааруулах тэмдэг тавьсан байна.

736. Агуулахын талбайд (агуулахын хашаанд) дараахь барилга байгууламжууд байна.

- тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл, цөмлөх болон буудлагын төхөөрөмжийн агуулахууд;
- тэсрэх материалтай болон аммиакийн шүүтэй чингэлгүүд байрлуулсан талбай;
- тэсрэх материал тавьж олгох байр;
- ачаа буулгах тавцан, тэсрэх материал ачих, буулгах, хадгалах зориулалтын байгууламж;
- мөхлөгт болон эмульсийн тэсрэх бодис бэлтгэх цэг, түүхий эдийг хадгалах байр (тусгаарласан хашаатай);
- үйлдвэрийн тэсрэх бодисыг механикжуулсан цэнэглэлтэнд бэлтгэх цэг, лаборатори;
- харуулын цамхаг, харуулын нохойн хонуур, гэрэлтүүлэг, камерын цамхаг; (Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор өөрчлөлт орсон)
- гал эсэргүүцэх хэрэгслийн самбар;
- шалган нэвтрүүлэх байр (хаалганы гадна талд); (Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор нэмэлт орсон)
- аянгаас хамгаалах байгууламж.

737. Агуулах, үйлдвэрийн аюултай бүсийн хүрээнд дараахь барилга байгууламжууд байж болно. (Энэ заалтад Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор өөрчлөлт орсон)

- тэсрэх материал турших, устгах, сав баглаа шатаах талбай, харуулын байр;
- агуулахын ажилчдын захиргаа үйлчилгээний байр;
- механикжуулсан тоног төхөөрөмжийн засвар үйлчилгээний байр;
- уурын зуух, газрын тосны бүтээгдэхүүн агуулах сав;
- усан хангамж, бохирын шугам хоолой, насосны станц;
- бууруулах трансформаторын дэд станц;
- сав баглааны сарай, саравч.

Тэсрэх материалын агуулахад хамааралгүй объектууд (барилга байгууламж, хүн ам оршин суух газар) нь энэхүү дүрмийн IX бүлгийн шаардлагын дагуу тооцож тогтоосон аюултай бүсийн гадна байрлана.

763. Түр агуулахын зориулалтаар тоногдсон төмөр чингэлэг болон тусгайлан барьсан байрыг ашиглаж болно. Эдгээр байрууд нь агааржуулалттай, бороо цас, халалтаас хамгаалагдсан байх ёстой.

764. Түр агуулах нь:

- а) мод, бетон шалтай байж болно;
- б) модон шал, хана, таазыг галд тэсвэртэй бодисоор өнгөлсөн байна;
- в) 2 метрээс багагүй өндөртэй хашаатай байна;
- г) усан сангүй байж болно;
- д) хуурай батарейтай уурхайн гэрэл ашиглаж болно;
- е) тамбургүй байж болно.

Түр агуулахад энэхүү дүрмийн 763, 764-д зааснаас бусад байнгын агуулахад тавих бүх шаардлагыг дагаж мөрдөнө.

765. Богино хугацаанд гүйцэтгэх тэсэлгээний ажилд ашиглах тэсрэх материалыг тэсэлгээний ажил хийх газрын ойролцоо газарт байрлах ашиглалтгүй барилга байшин, нүхэн байгууламж, төмөр чингэлэг, авто машин, чиргүүлд хадгалж болно.

766. Тэсрэх материалын богино хугацааны агуулах нь энэхүү дүрмийн 763, 764-д заасан шаардлагыг хангасан байна. Ингэхдээ аянга зайлуулагчтай, хадгалах байрны гэрэлтүүлэгтэй, холбооны хэрэгсэлтэй, суваг (түймрээс хамгаалах зурвас)-тай байхыг шаардахгүй. Агуулахын хориотой бүсийн модыг унагаж цэвэрлэсэн байхыг шаардахгүй. Хашааг тэсрэх материал хадгалах байрны хананаас 20 метрээс ойргүй зайд байрлуулахыг зөвшөөрнө. Хашааны өндөр 2 метрээс намгүй байна. Харуулын байрыг хашаанаас 15 метрээс багагүй зайд байрлуулна.

Хориотой бүсийн өргөн 20 метрээс багагүй байна. Богино хугацааны агуулахын байрны модон ханыг гадна дотноос нь галд тэсвэртэй бодисоор өнгөлсөн, дээвэр тааз, шал нь шатдаггүй материалтай буюу мөн галд тэсвэртэй бодисоор өнгөлсөн байна.

768. Байршил нь тогтмол бус, хөдөлгөөнтэй ажилд хэрэглэх тэсрэх материалыг тусгайлан тоноглон автомашин, чиргүүлд (хөдөлгөөнт агуулах) хадгалж болно. (Энэ заалтын зарим хэсгийг Засгийн газрын 2020 оны 174 дүгээр тогтоолоор хассан)

769. Хөдөлгөөнт агуулах нь автомашин, чиргүүл дээр салахгүйгээр бат бөх бэхэлсэн битүү бүхээг байна.

Тэсрэх материалын хөдөлгөөнт агуулахаар тоноглох авто тээврийн хэрэгсэл нь тэсрэх материал тээвэрлэх тээврийн хэрэгсэлд тавих шаардлагыг хангасан байна.

770. Судалгаа, сургалтын байгууллагад тэсрэх материалыг сейфтэй тасалгаанд буюу агуулахын тасалгаанд хадгална. Тасалгаа нь шатдаггүй хана, таазтай, зэргэлдээ өрөөнөөсөө 25 см-ээс багагүй зузаантай бетонон буюу тоосгон ханаар тусгаарлагдах бөгөөд зэргэлдээ өрөөнд нь хүн тогтмол байрлах ажлын байр байлгахыг хориглоно. Тасалгааны хаалгыг 45 минутаас багагүй хугацаанд галд тэсвэрлэх материалаар хийсэн байна.

Тэсэлгээний хэрэгсэл хадгалах сейфийг зөөлөн материалаар доторлосон, газардуулсан байх бөгөөд тэсрэх бодистой сейфээс 2 метрээс ойргүй зайд байрлуулна. Тасалгааг хамгаалалтын болон галын дохиоллоор тоноглоно.

771. Далд уурхайд тэсрэх материалыг зориудаар тоноглон малталт болон камер, хайрцагуудад хадгална. Тэдгээрийн аль нэгэнд нь тэсрэлт үүсэхэд бусдад нь тэсрэлт дамжихгүй байхаар байрлалтай байна.

Далд уурхайн газрын доорх тэсрэх материалын агуулах нь тэсрэх материал хадгалах камер, хайрцаг байрлуулсан малталт, түүн рүү орох, гарах хонгил, туслах камеруудаас бүрдэнэ. Туслах камерт:

- цахилгаан детонатор шалгах, дугаарлах;
- тэсрэх материал тавьж олгох;

-тэсэлгээний механикжуулсан тоног төхөөрөмж байрлуулах; -цүнх, дайз хадгалах;

-цахилгаан хуваарилах байгууламж ба галаас хамгаалах хэрэгсэл байрлуулах камерууд орно.

772. Газрын доорх агуулахын байршил нь дараахь нөхцөлийг хангасан байна.

а) тэсрэх материалын агуулахын дурын цэгээс босоо ам болон босоо амны орчмын малталт, түүнчлэн агааржуулалтын хаалга хүртэлх зай (байгууламжуудад эвдрэл гарвал далд уурхай болон түүний ихэнх хэсэгт нь өгөгдөх цэвэр агаарын урсгалыг хаах аюултай тул) камерын агуулахын хувьд малталтын дагуу 100 метрээс багагүй;

б) тэсрэх материалын агуулах дахь хамгийн ойрын камераас хүн байнга зорчдог малталт хүртэлх зай камерын агуулахын хувьд 25 метрээс багагүй;

в) агуулахаас газрын гадарга хүртэлх зай камерын агуулахын хувьд 30 метрээс багагүй;

г) тэсрэх материал хадгалах камер байрлуулсан малталт нь үндсэн малталтуудтай бие биетэйгээ тэгш өнцөг үүсгэж уулзсан гурваас цөөнгүй шулуун болон муруй малталтаар холбогдоно.

Агуулахтай холбогдох малталт нь 2 метрээс багагүй урттай, 4 м²-аас багагүй хөндлөн огтлолтой мухар малталтаар төгссөн байна.

д) ачих тоног төхөөрөмж ашиглах тэсрэх материалын агуулахын үндсэн малталтын хэмжээ нь тэдгээрийг 90° эргэх хөдөлгөөн хийх боломжтой байх ба ажлын механизмаа эцсийн хэмжээнд нь сунгасан ачаатай үедээ, түүнчлэн малталтын муруй хэсэгт тоног төхөөрөмжийн хоёр талд 60 см-ээс багагүй зай үлдэж байх өргөнтэй, малталтын таазны гэрэлтүүлэг хүртэл 50 см-ээс багагүй зай үлдэх өндөртэй байна.

е) агуулах нь хүнд зориулсан хоёр гарцтай байна. Метро, туннель болон хайгуулын малталт нэвтрэхэд 1 тн-оос ихгүй багтаамжтай агуулах нэг гарцтай байж болно.

ё) метро, туннель болон хайгуулын малталт нэвтрэхэд тэсрэх материалын агуулахын хамгийн ойрын камераас уурхайн босоо ам, хүн явах зориулалтын болон тэжээлийн үндсэн шугам (ус шүүрүүлэлтийн шугам, агааржуулалтын хоолой, кабель)ууд бүхий малталт хүртэлх зай 15 метрээс багагүй;

з) тэсрэх материалын агуулах төмөр замтай холбоотой бол, уурхайн төмөр замаас агуулахын хэсгийн зам төмрийг цахилгаан дамжихгүйгээр тусгаарласан байна.

Тэсрэх материал хадгалах байрууд болон орцуудын хооронд тэсрэлт дамжихаас хамгаалсан төмөр хаалгатай бол камерыг байрлуулсан малталтыг үндсэн малталттай цөөн малталтаар холбож болно. Эдгээр хаалганы байршил болон бүтцийг зураг төслөөр тодорхойлсон байна.

Тэсрэх материалын агуулахыг төв малталт болон налуу малталт, хүн явах зориулалтын малталтуудын хооронд байрлуулахыг хориглоно.

773. Тэсрэх материалын агуулах байрлуулах малталт үл шатах бэхэлгээтэй байна. Бат бөх чулуулагтай малталтад бэхэлгээгүй байж болно.

774. Агуулахын бүх малталтын агаарыг цагт дөрвөн удаа сэлгэж байх тооцоогоор цэвэр агаарын урсгалаар агааржуулж байна. Агуулахын малталтаас гарч буй агаарын урсгалыг малталтуудын чиглэлд цэвэр агаарын урсгалтай хольж явуулахыг хориглоно.

775. Газрын доорх тэсрэх материалын агуулах нь гал унтраах ердийн эсвэл автомат төхөөрөмжтэй байна. Агуулах бүрийн орцоос 10 метрийн зайд галын шугаманд хаалт тавьж, гал унтраах хошуу байрлуулна. Агуулах руу орох малталтын эхэнд галын хамгаалалтын хаалга байрлуулна.

776. Далд уурхайн агуулах руу орох малталтад ашиглах цахилгаан тоног төхөөрөмж нь хий, тоосны аюултай уурхайд тэсрэлтийн хамгаалалттай, бусад уурхайд ердийн байна. Агуулахын болон түүн рүү орох малталтын гэрэлтүүлгийн кабель нь шатдаггүй бүрээс хамгаалалттай байна.

Гэрэлтүүлгийн шугамын хүчдэл 220В-оос илүүгүй, хэлхээ нь гүйдлийн шүүрлийн хамгаалалттай байна.

Агуулах руу орох малталт болон туслах камеруудыг таазанд, агуулахыг хаалганы дээрх цонхны гадна байрлуулсан гэрэлтүүлгээр гэрэлтүүлнэ. 777. Далд уурхайн агуулахын хамгаалалтын автомат дохиолол нь уурхайн диспетчертэй холбоотой байна.

778. Тоосны дэлбэрэлтийн аюултай нүүрсний болон шатдаг занарын уурхай дахь тэсрэх материалын агуулахын орох малталт, түгээх камеруудын хоёр талд шаталтад идэвхгүй занарын болон усан хөшиг байрлуулна. Эдгээр малталтад хуралдсан тоосыг тогтмол хугацаанд цэвэрлэж байхын зэрэгцээ идэвхгүй занараар занаржуулах арга хэмжээ авч байна.

779. Агуулахын орох хаалга болон тэсрэх материал түгээх камерын дэргэд холбооны хэрэгсэлтэй байна.

780. Далд уурхайн түгээх камерт тэсрэх материал хадгалах, хамгаалахад далд уурхайн агуулахын нэгэн адил шаардлага тавина. Түгээх камерт тэсрэх бодис, өдөөх хэрэгслийн бие биенээсээ 25 см-ээс багагүй зузаантай бетонон буюу тоосгон таславчаар тусгаарлан хадгална. Түгээх камерт тэсэлгээчинд материал тавьж олгох байрыг тоногловсон байна.

781. Түгээх камерыг хүмүүс вагонд суух, буух газар болон уулын цул ачиж буулгах газраас 200 метрээс ойргүй зайд байрлуулна.

1000 кг хүртэл багтаамжтай түгээх камерыг тухайн түвшингийн малталтыг өргөсгөн 25 см-ээс багагүй зузаантай бетонон болон тоосгон ханаар тусгаарлан байгуулж, уурхайн агааржуулалтын шинэ урсгалаар агааржуулна. 1000 кг-аас дээш багтаамжтай түгээх камерыг хүн тогтмол явдаг малталтаас 25 метрээс ойргүй зайтай газарт тусгайлан байршуулж, газрын доорх тэсрэх материалын агуулахад тавих шаардлагын дагуу агааржуулна.

782. Түгээх камер нь шатдаггүй бэхэлгээтэй, байнгын гэрэлтүүлэгтэй байна. Түгээх камер руу орох малталт 5 метрээс багагүй зайд шатдаггүй бэхэлгээтэй байна.

Тэсрэх материал хураах зориулалтын тавиуртай байна. Тэсэлгээний гал өгөх машин, шалгах хэмжих тоног төхөөрөмж, бусад хэрэгслийг хайрцагт хийж хадгална. Үйлдвэрийн сав баглаатай тэсрэх бодисыг өрж хурааж болно.

Тэсрэх материалын бүртгэл, тооцоо

799. Хадгалахаар авчирсан тэсрэх материалыг агуулахад оруулж бүртгэлд авна.

800. Байгууллага нь тэсрэх материалыг агуулахын бүртгэлд авах, гаргах, тэсэлгээнд олгох, буцаахдаа “Тэсрэх материалын агуулахын бүртгэлийн дэвтэр”-ийг энэхүү дүрмийн хавсралт 10-т заасан загварын дагуу заавал хөтөлнө.

801. Тэсрэх материалын агуулахын бүртгэлийн дэвтрийг дугаарлаж үдсэн байхаас гадна байгууллага, санхүүгийн албаны тэмдгээр баталгаажуулсан байна. Агуулахын бүртгэлийн дэвтрийг агуулахын нярав хүлээн авсан, олгосон тэсрэх материалын нэр төрөл тус бүрээр нь, тухай бүр бүртгэл хөтөлнө.

802. Агуулахаас тэсрэх материалыг өөр байгууллагад шилжүүлж буй байгууллагын санхүүгийн алба “Зарлагын баримт” үйлдэж хүлээн авагчид өгөх бөгөөд уг хуудас нь Мэргэжлийн хяналтын байгууллагын “Тэсрэх материал тээвэрлэх хуудас”-ын хамт агуулахаас тэсрэх материал гаргах баримт болно. Агуулахын нярав нь дээрх баримт бичгийг үндэслэн тэсрэх материалыг өөр байгууллагад олгоходоо зарлагын падааныг хоёр хувь үйлдэж нэг хувийг агуулахад үлдээж, хоёр дахь хувийг хүлээн авагчид олгоно. Зарлагын падаанд тэсрэх материалын нэр төрөл, үйлдвэрлэгч, ашиглах хугацаа, сери дугаарыг тэмдэглэсэн дагалдах хуудсыг хавсаргана.

803. Тэсрэх материалыг тухайн байгууллагын нэг агуулахаас нөгөөд шилжүүлэх тохиолдолд байгууллагын тэсрэх материал олгох зөвшөөрлийг үндэслэн нярав зарлагын падаан, дагалдах хуудсын хамт хоёр хувь үйлдэж, нэг хувийг агуулахад үлдээж, хоёр дахь хувийг хүлээж авах агуулахад илгээнэ.

804. Түгээх агуулахад даалгаврын хуудасны дагуу олгосон тэсрэх материалыг агуулахын бүртгэлийн дэвтэрт бүртгэж байна. Тэсэлгээчний даалгаврын хуудсыг энэхүү дүрмийн хавсралт 13-т заасан загварын дагуу бөглөнө.

805. Агуулахаас тэсрэх материал олгох, хүлээж авах баримт бичигт олгосон, хүлээж авсан болон хүргэлт тээвэрлэлтийн ажилтан, тэсэлгээний ажлын удирдагч зэрэг тэсрэх материал хүлээлцэхэд оролцсон ажилтнуудын албан тушаал, нэрийг гаргацтай бичиж, гарын үсгээр баталгаажуулна.

Газрын доорх хэсгийн хадгалах байруудад хүргэсэн тэсрэх материалын хөдөлгөөнийг агуулахын бүртгэлийн дэвтэрт тусгана.

806. Нярав нь тэсэлгээчинд тэсрэх материал тавьж олгоходоо тэсрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл дээрх үйлдвэрлэгчийн тэмдэглэсэн бүтээгдэхүүний марк, хувийн дугаарыг “Тэсрэх материалын агуулахын бүртгэлийн дэвтэр”-т тэмдэглэж үлдээнэ.

807. Нярав нь түгээх агуулахаас тэсэлгээний ажилд зориулан тэсрэх материалыг байгууллагын тэсэлгээний ажлын хариуцлагатай удирдагчийн баталсан “Даалгаврын хуудас”-ыг үндэслэж тавьж олгох ба даалгаврын хуудасны нэг хувийг авч үлдэнэ. Тэсэлгээний ажлын удирдагч даалгаврын хуудсанд гарын үсэг зурна.

Үүнээс гадна даалгаврын хуудсанд хий, тоосны аюултай нүүрсний болон хүдрийн уурхайд тэсэлгээний болон агааржуулалтын албаны удирдлага гарын үсэг зурах ба уурхайн тэсэлгээний ажлын хариуцлагатай удирдагч батална.

808. Тэсэлгээний ажлын дараа тэсэлгээг гүйцэтгэсэн тэсэлгээчин тэсрэх материалын бодит зарцуулалтын хэмжээг даалгаврын хуудсанд тусгаж, тэсэлгээний ажлын удирдагч гарын үсэг зурж баталгаажуулна.

Тэсэлгээчин тэсэлгээний ажил дууссаны дараа үлдсэн тэсрэх материалыг даалгаврын хуудасны хамт өөрийн биеэр тэсрэх материалын агуулах (түгээх камер, хэсгийн хадгалах байр)-нд хүргэж өгнө.

Өмнө нь авсан тэсрэх материалын тооцоогоо хийгээгүй тэсэлгээчинд тэсрэх материал нэмж олгохгүй.

809. Бүртгэлийн дэвтэрт харандаагаар бичих, засвар оруулах, тэмдэглэгээг арилгах зэргийг хориглох ба тоон үзүүлэлтэд аливаа засвар хийхээр бол шинээр өгөгдөл оруулж, засвар нэг бүр дээр тайлбар бичиж тэмдэглэгээ хийсэн хүн гарын үсгээ зурж баталгаажуулна. Байгууллага нь 801-808-д дурдсан орлого, зарлагын бүртгэлийн дэвтрийг 3-аас доошгүй жил хадгалах ёстой.

810. Тэсрэх материалын агуулах дээр тэсрэх материалыг олгоход даалгаврын хуудас, дагалдах бичигт гарын үсэг зурж зөвшөөрөл өгөх эрх бүхий болон тэсрэх материалын бодит зарцуулалтыг нотолж зурсан албан тушаалтны гарын үсэгний хуулбар тус тус хадгалагдаж байх ёстой. Гарын үсэгний хуулбарыг байгууллагын удирдлага баталсан байна. Тэсрэх материалыг олгох баримтанд өөр хүн гарын үсэг зурсан бол олгохыг хориглоно.

811. Тэсрэх материал түгээх камерын бүртгэл нь тэсрэх материалын агуулахын бүртгэлтэй ижил байна.

812. Төмөр замын өртөө болон бусад өөр тээврийн хэсэг дээр ирсэн тэсрэх материалыг хүлээн авахдаа байгууллагын удирдлага нь хүлээн авах ажиллагааг хариуцсан ажилтнаа томилж, хамгаалалтын багийн хамт явуулах үүрэг хүлээнэ.

813. Байгууллага нь тэсрэх материалыг агуулахын бүртгэлд авах, хасах тооцоог агуулахын эрхлэгчээс явуулсан агуулахын бүртгэлийн дэвтрийг үндэслэж хийнэ.

814. Тэсрэх материалын бүртгэл тооцоо, хадгалалт хамгаалалт, бэлэн байдалтай холбоотой агуулахын мэдээлэл үнэн зөв эсэхийг байгууллагын удирдлагын тушаалаар томилогдсон албан тушаалтан сар бүр нягталж шалгана. Баглаа боодол нь гэмтээгүй лац бүрэн сав хайрцаг, уут, чингэлгийг нээж онгойлгохгүй байж болно.

815. Нээж онгойлгосон хайрцагтай цахилгаан тэслүүр, ердийн тэслүүр, пиротехникийн реле болон бусад тэсэлгээний хэрэгслийн тоо хэмжээг агуулахын үүдний өрөө, эсвэл тусгай камерт, эсвэл агуулахын гадна тоолж шалгана. Ингэхдээ тэдгээрийг тогтоосон шаардлага хангасан ширээн дээр тавьж тоолно.

816. Шалгалтын үр дүнд илэрсэн тэсрэх материалын илүүдэл, дуталтын талаар тухайн байгууллагын удирдлага болон мэргэжлийн хяналтын байгууллага, орон нутгийн цагдаагийн байгууллагад даруй мэдэгдэнэ.

ТЭСЭРЧ ДЭЛБЭРЭХ БОДИС, ТЭСЭЛГЭЭНИЙ ХЭРЭГСЛИЙН ТЭЭВЭРЛЭЛТИЙН ҮЕД МӨРДӨХ АЮУЛГҮЙ АЖИЛЛАГААНЫ ЖУРАМ

Нэг. Нийтлэг үндэслэл

1.1. Монгол Улсын хэмжээнд хот суурингийн доторх болон хот хоорондын нийтийн эзэмшлийн зам талбай, мөн түүнчлэн нийтээр ашиглаж байгаа хувийн хэвшлийн болон бусад хэлбэрийн өмчлөлд багтах зам талбайд тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл тээвэрлэхтэй холбогдсон харилцааг энэхүү журмаар зохицуулна. */Энэ хэсэгт Цагдаагийн ерөнхий газар, Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газрын даргын хамтарсан 2017 оны 6 дугаар сарын 16-ны өдрийн А/116/А/112 дугаар тушаалаар өөрчлөлт оруулсан/*

1.2. Энэ журмыг хэрэгжүүлэх ажиллагаанд Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай, Автотээврийн тухай, Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай хууль, Тэсэлгээний ажлын аюулгүй ажиллагааны нэгдсэн дүрэм, Замын хөдөлгөөний дүрэм, тэдгээртэй нийцүүлэн гаргасан бусад эрх зүйн акт болон энэхүү журмыг удирдлага болгоно.

Гурав. Тэсрэх материалуудыг тээвэрлэлтэнд бэлтгэх ба түүний сав баглаа боодол, хаяг, шошго, аюултай ачааны тэмдэг, тэмдэглэгээ

3.1. Техникийн нөхцөлүүд болон стандартын шаардлага хангасан, техник технологийн шаардлагын дагуу сав баглаа, боодол, тээвэрлэлтийн бичиг баримт бүрдсэн тэсрэх материалыг тээвэрлэнэ.

3.2. Ачаа илгээгч нь тэсрэх материалыг аюулгүй, бүрэн бүтэн тээвэрлэх тохиромжтой байдлаар бэлтгэнэ. Үүнд:

3.2.1. сав баглаа боодол нь таних шошготой, битүүмжлэлтэй, лацадсан байх;

3.2.2. доторх тэсрэх материалууд нь нягт чигжигдсэн, сул чөлөөтэй хөдөлгөөнгүй байх.

3.3. Сав баглаа боодол, уут хайрцаг дээр үйлдвэрлэсэн, импортолсон байгууллагын нэр, хаяг, бүтээгдэхүүний нэр, энэ журмын хүснэгт 1, 2-т заасны дагуу тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн тээвэрлэлтийн аюултай байдлын зэрэглэлийн ангилал, дэд ангилалыг тус тус байрлуулсан байна.

3.4. Тэсрэх материалын хоосон сав хайрцгийг дараах нөхцөлд аюулгүй ачааны адил тээвэрлэж болно. Үүнд:

3.4.1. бүх хоосон савыг нэг бүрчлэн шалгаад “Сав баглаа боодлууд бүрэн цэвэрлэгдсэн, аюулгүй, шалгасан-үзлэг хийсэн” холбогдох ажилтны гарын үсэгтэй байна;

3.4.2. шалгасан он, сар, өдөр;

3.4.3. албан тушаалтны нэр.

3.5. Цэвэрлэгдээгүй, үзлэг хийгдээгүй сав баглаа боодлыг тээвэрлэхийг хориглоно.

Дөрөв. Тэсрэх материал тээвэрлэх тээврийн хэрэгсэлд тавих техникийн шаардлага

4.1. Тусгай зориулалтаар үйлдвэрлэсэн, тоноглогдсон чиргүүл болон тээврийн хэрэгслийг жилд 2 удаа үзлэг оношлогоонд хамруулж, тээврийн хэрэгсэлд байршил тогтоогчийг суурилуулсан байна.

4.2. Тэсрэх материалыг зориулалтын, тусгай тоноглогдсон шингэн түлшээр ажилладаг автомашинаар тээвэрлэнэ.

Тээврийн хэрэгсэл явах боломжгүй газарт тэсэлгээний ажил явуулах шаардлагатай тохиолдолд мэргэжлийн шинжээчийн дүгнэлтийг үндэслэн Мэргэжлийн хяналтын

байгууллагаас зөвшөөрөгдсөн тусгай тоноглогдсон трактор болон гинжит тээврийн хэрэгсэл болон ердийн хөсөг байж болно.

4.3. Тэсрэх материал тээвэрлэх зориулалтын болон тусгай зориулалтын тээврийн хэрэгслийн хөдөлгүүрээс гарч байгаа утааны яндан оч баригчтай байхаас гадна түлшний савнаас алслагдсан байна.

4.4. Тэсрэх материалыг өөрөө буулгагч тээврийн хэрэгслээр тээвэрлэхийг хориглоно.

4.5. Тэсрэх материалыг тусгай зориулалтын хатуу холбоогоор холбогдсон чиргүүлээр тээвэрлэж болно.

Хатуу холбоогоор холбогдоогүй чиргүүлээр тээвэрлэхийг хориглоно.

4.6. Тэсрэх материал тээвэрлэх зориулалтын авто машины тэвшний хана, шал нь үрэлтээс оч үүсэхээргүй галд тэсвэртэй материалаар хийгдсэн байна.

4.7. Тэсрэх материал тээвэрлэх зориулалт бүхий тээврийн хэрэгслийн түлшний банкны хойд ба урд хэсэгт нь төмөр хаалтаар тоноглох, доод талаас нь 10x10 мм торлож нүхэлсэн төмрөөр хамгаалсан байх бөгөөд хамгаалалт болон түлшний савны хоорондох зай 20 мм-ээс багагүй завсартай байна.

Түлшний банк нь хөдөлгүүр, цахилгааны утаснууд, утааны яндангаас алслагдсан зайнд байрласан байх бөгөөд түлш шатахуун гоожих тохиолдолд газарт шууд асгарахаар байрласан байх ёстой.

4.8. Тэсрэх материал тээвэрлэх тээврийн хэрэгслийн цахилгааны тоног төхөөрөмжүүдэд дараах шаардлага тавигдана.

4.9. Хүчдэл нь 24 В-аас их байж болохгүй.

4.10. Цахилгааны хэлхээнд хүчдэлийн хэлбэлзэлээс хамгаалах гал хамгаалагчтай байхаас гадна жолооч бүхээгнээс удирдлагаар бүх хүчдэлийг салгах боломжтой байна.

4.11. Цахилгааны утаснуудыг найдвартай тусгаарласан, богино холболт үүсэхгүй маш сайн бэхэлсэн, машины доргилт, цохилтод гэмтэхээргүй утааны яндангийн халалтаас хамгаалсан зайнд тоногдсон байна.

Цахилгаан утасны хамгаалалтын гадарга нь байгаль цаг уур болон бусад нөлөөлөлд тэсвэртэй байна.

4.12. Тэсрэх материал тээвэрлэх тусгай зориулалттай тээврийн хэрэгсэлд дараах шаардлагууд тавигдана. Үүнд:

4.12.1. бүхээг нь галд тэсвэртэй, бат бөх материалаар хийгдсэн, бэхэлгээ сайтай байх;

4.12.2. хаалга нь бат бөх, цоожлох боломжтой;

4.12.3. бүхээгийн арын хаалга онгойсон тохиолдолд дохио өгөх систем байрлуулж, гал унтраах хороор тоноглогдсон байна;

4.12.4. дотоод буюу технологийн тээвэрлэлтээс бусад тохиолдолд задгай тэвштэй тээврийн хэрэгслээр тээвэрлэхийг хориглоно;

4.12.5. энэхүү журмын 9.4-т зааснаас бусад тохиолдолд тээврийн хэрэгслийн жолооч, харгалзан хүргэх харуул, тээвэрлэлтийн үйл ажиллагааг хариуцсан ахлагч нар тэсрэх материалтай хамт нэг бүхээгт явахыг хориглоно.

4.13. Тэсрэх материал тээвэрлэх тусгай зориулалтын тээврийн хэрэгсэл нь дараах иж бүрдэлтэй байна.

а/ Бүхээгний дээр болон тэвшний баруун, зүүн хойд талын дээд өнцөгт шар гэрэл буюу гэрэл ойлгогч байрлуулсан байна;

б/ Машины дугуйны хэмжээнд таарсан 2-с доошгүй ивүүр;

- в/ 5 литрээс багагүй хэмжээтэй 2-3 галын хор /ашиглалтын хугацаа дуусаагүй/;
- г/ Гал унтраах цохиур;
- д/ Шуурхай засвар үйлчилгээ хийхэд шаардагдах иж бүрэн багаж түлхүүр;
- ж/ Улаан гэрэлтэй анивчих гар чийдэн;
- з/ Замын хөдөлгөөний дүрмийн 2.1-д заасан “Орохыг хориглоно” тэмдэг 2 ширхэг;
- и/ Ослын зогсолтын тэмдэг 2 ширхэг;
- к/ Гулгалтаас хамгаалах гинж;
- м/ Эмийн сан.

4.14. Тэсрэх материал ачсан тээврийн хэрэгсэлд өөр төрлийн ачаа ачихыг хориглоно.

4.15. Тэсрэх материал тээвэрлэх тээврийн хэрэгслийг тухайн байгууллагаас томилогдсон эрх бүхий ажилтан нь жолоочийг байлцуулан шалгаж, баталгаажуулан замын хуудаст тэмдэглэл үйлдэнэ.

4.16. Баталгаажуулаагүй авто тээврийн хэрэгсэлд тэсрэх материал ачихыг хориглоно.

4.17. Авто тээврийн хэрэгслүүдийг шалгах үзүүлэлтийн жагсаалтыг байгууллагын удирдлага гаргаж батална.

Тав. Тэсрэх материал тээвэрлэх тээврийн хэрэгсэлийн жолоочид тавигдах шаардлага

5.1. Тэсрэх материал тээвэрлэх тээврийн хэрэгслийн жолооч нь тухайн ангиллын тээврийн хэрэгслийг 3-аас дээш жил тасралтгүй жолоодсон, эрүүл мэндийн үзлэгт хамрагдсан байна.

Дээрх ажилд томилогдсон жолооч нь тэсрэх материалтай харьцаж ажиллах ажилчдыг бэлтгэх сургалтад хамрагдсан байна.

5.2. Найман цагаас дээш хугацаагаар тээвэрлэлтийн ажил үйлчилгээг тасралтгүй үргэлжлүүлэх нөхцөлд ээлжийн жолоочийг хамтад нь томилно.

5.3. Тэсрэх материал тээвэрлэж яваа жолооч нь замын хөдөлгөөний дүрэмд заасан бичиг баримт авч явахаас гадна дараах тээвэрлэлтийн бичиг баримттай байна. Үүнд:

- а/ тээвэрлэлтийн маршрут \замнал\-ын схем;
- б/ тухайн тээврийн хэрэгсэлээр тэсрэх материал тээвэрлэх тээврийн хэрэгслийн зөвшөөрөл;
- в/ тээвэрлэж яваа тэсрэх материалуудын ослын карт;
- г/ тээвэрлэгч байгууллага нь замын хуудасны зүүн дээд талд аюултай ачаа гэсэн тэмдэг улаанаар дарсан байна.

5.4. Тэсрэх материал тээвэрлэж яваа жолооч нь батлагдсан замналыг зөрчих, өөр газарт зогсолт хийх, хурд хэтрүүлэхийг хориглоно.

5.5. Зайлшгүй зогсолт хийх тохиолдолд ачааг илгээгч болон хүлээн авагч байгууллагад шуурхай холбоогоор мэдэгдэж, суурин газраас 200 метрээс багагүй, замын баруун гар талыг шахаж, хойно ба урдаа 100 метрийн зайнд ослын зогсолтын тэмдэг тавих, шаардлагатай гэж үзвэл ачааг нүүлгэн шилжүүлэх арга хэмжээ авна.

5.6. Зам тээврийн осолд холбогдсон тохиолдолд жолооч замын хөдөлгөөний дүрэм болон ослын картанд заасны дагуу шуурхай ажиллаж шаардлагатай гэж үзвэл онцгой байдал болон эмнэлгийн түргэн тусламж дуудах, зам тээврийн осол, хэргийн газар руу гадны хүмүүсийг ойртуулахгүй байх арга хэмжээ авна.

Замын тээврийн осол, хэрэг гарсан газарт цагдаагийн болон эмнэлгийн ажилтныг нэвтрүүлнэ.

Тээвэрлэж яваа ачааныхаа шинж байдлын тухай тодорхой мэдээлэл өгнө.

5.7. Жолооч автомашиныхаа техникийн бүрэн бүтэн байдал, ачааны татлага, лац ломбо болон тэвшний хаалга хаалтуудад тус тус хяналт тавьж ажиллана.

5.8. Тэсрэх материал тээвэрлэж яваа жолоочид дараах зүйлийг хориглоно.

а/ гэнэт хурдан хөдөлгөөн хийх, огцом тормозлох;

б/ бүрэн бус автомашин чирэх;

в/ хөдөлгүүрээ унтрааж, хурдны хайрцаг холбоосуудыг салгаж өнхөрүүлэх;

г/ 100 метрийн дотор ил гал гаргах, тамхи татах;

д/ зайлшгүй шаардлага гарсан нөхцөлд ачаатай тээврийн хэрэгслийг хамгаалалтгүй орхиж явах.

5.9. Тэсрэх материал тээвэрлэж яваа тээврийн хэрэгсэлд ачааны бичиг баримтад тусгаагүй ачаа бараа, гадны хүн хамт авч явахыг хориглох

5.10. Жолооч нь Замын хөдөлгөөний дүрмийн 2 дугаар зүйлийн 2.7 дахь заалтыг зөрчихыг хориглоно.

5.11. Үйлдвэрлэлийн технологи /дотоод/-ийн тээвэрлэлтэнд тэсрэх материал тээвэрлэхдээ тусгай тоноглогдсон зөвшөөрөлтэй тээврийн хэрэгслээр гүйцэтгэнэ.

Зургаа. Тэсрэх материалыг тээвэрлэх маршрут \замнал\-ыг авах

6.1. Тэсрэх материалыг тээвэрлэж байгаа аж ахуйн нэгж нь тээвэрлэх маршрут \замнал\-аа боловсруулж цагдаагийн байгууллагаар батлуулна. Маршрут \замнал\-д аюултай ачааг илгээгчээс хүлээн авагчид хүлээлгэн өгөхөд тээврийн хэрэгслийн явах зам, хурд, хоноглох, түр зогсолт хийх, шатахуун цэнэглэх газар, ачааны нэр төрөл, тоо хэмжээ зэргийг тогтоосон тээвэрлэлт зохион байгуулалтыг төлөвлөсөн бүдүүвч зургийг оруулна.

6.2. Тэсрэх материалыг тээвэрлэх маршрут \замнал\-ыг боловсруулахдаа дараах нөхцлийг тооцсон байна.

6.2.1. хот суурин газар, үйлдвэрийн объект, эмнэлэг, сургууль, олон нийтийн газар, байгалийн хамгаалалттай бүс, түүх соёлын дурсгалт газруудыг аль болох дайран өнгөрөхгүй байх;

6.2.2. тээвэрлэлтийн маршрут \замнал\-ыг сонгохдоо батлагдсан хатуу хучилттай, сайжруулсан, ердийн хөрсөн замыг сонгоно;

6.2.3. маршрут \замнал\-ыг тогтоохдоо эхлэх цэгээс дуусах цэг хүртлэх зайн хэмжээнд замын нөхцөл байдлын талаар дэлгэрэнгүй зааж, нийт туулах замын хугацааг тогтооно;

6.2.4. маршрут \замнал\-д хаагуур аль замаар явах, хаана зогсож хоноглох, хооллох, шатахуун цэнэглэх, замын аль хэсэгт аюултай, анхааралтай явах болон хурдны хязгаарлалтын хэмжээ зэргийг тусгана;

6.2.5. маршрут \замнал\-ын дагуу төв суурин газруудыг тойрч гарах, замуудыг бүдүүвч зурагт тодорхой зааж өгөх бөгөөд зайлшгүй тохиолдолд суурин дайрч өнгөрөх бол цувааг суурин газар орохоос өмнө хамгаалалт авах цаг хугацаа, зогсох цэг зэргийг тооцсон байна. Амарч хооллох, түр зогсолт хийж холбоо барих зогсоолуудыг сонгохдоо суурин газрын захаас 200 метр, замаас 50 метрээс багагүй зайг сонгож төлөвлөнө;

6.2.6. тээвэрлэгч байгууллага маршрут /замнал/-ын нууцлалыг хангасан байна.

Долоо. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн материалуудыг ачих ба буулгах

7.1. Тэсрэх материалыг тээврийн хэрэгсэлд ачих ба буулгах зориулалтын тусгайлан бэлтгэсэн талбайд болгоомжтойгоор гүйцэтгэнэ.

Тээврийн хэрэгсэлд тэсрэх материалын хайрцаг савыг сул зай гаргахгүй, хоорондоо мөргөлдөхгүй, тэвшний хана, шаланд цохигдох, үрэгдэх, унахгүйгээр нягт нямбай байрлуулж ачина.

7.2. Тээвэрлэлтийн ажлыг гүйцэтгэж байгаа аж ахуйн нэгж нь тэсрэх материалыг ачих ажлыг хариуцан зохион байгуулах удирдагчийг томилно. Удирдагч нь тухайн тэсрэх материалыг тээврийн хэрэгсэлд технологи, нормын дагуу бэхэлж, ачих зураглалыг батлан түүний дагуу гүйцэтгүүлнэ.

7.3. Тэсрэх материал илгээгч нь мэргэжлийн хяналтын байгууллагын олгох хуудас, цагдаагийн байгууллагаас баталсан маршрут /замнал/, тээврийн хэрэгслийн зөвшөөрөл, замын хуудсыг шалгаж материал олгоно.

7.4. Тэсрэх материал илгээгч нь тэсрэх материалын нэр төрөл, лац ломбо, сав баглаа боодлын бүрэн бүтэн байдлыг нэг бүрчлэн шалгаж, олгох тоо хэмжээний дагуу тээвэрлэлтийн үйл ажиллагааг хариуцсан ахлагчид хүлээлгэж өгнө.

7.5. Тэсрэх материалуудыг ачиж буулгах, шилжүүлэн ачих ажлын зохион байгуулалтыг ажиллагсад бие биедээ саад болохгүй чөлөөтэй ажил үйлчилгээ гүйцэтгэхээр зохион байгуулна.

7.6. Тэсрэх материалтай хайрцаг хооронд зай завсаргүй сайтар чигжиж, шахаж байрлуулна.

Тусгайлан тоногдсон контэйнер /чингэлэг/-ээр тэсрэх материалыг тээвэрлэж болно.

7.7. Тэсрэх материалын ачиж буулгах үйл ажиллагаа нь тухайн үйлдвэр аж ахуйн нэгжийн батлагдсан зааврын дагуу нэг нэгээр орж ачилт буюу буулгалт хийлгэнэ. Дараагийн орох машин 100 метрээс хол зайд байрлаж хүлээнэ.

Ачаа ачуулсан машин үйлдвэр-агуулахын талбайгаас удахгүйгээр гарч тусгай зориулалтын хамгаалалттай талбайд байрлана.

7.8. Тэсрэх материалыг ачиж буулгах үед тээврийн хэрэгсэл нь хөдөлгүүрээ унтраагаад гар тоормозоо татаж, хоёр талын дугуйнд ивүүр хийн жолооч кабинаас бууж, аюулгүй байдлыг хангасан байна.

7.9. Тэсрэх материалыг нэг удаагийн тээвэрлэлтээр хэд хэдэн ачаа хүлээн авагчид хүргэхээр бол тэдгээрийг хэсэг тус бүрээр нь сайтар бэхлэж, тус тусад нь салангид ачиж буулгана.

7.10. Амархан шатах материалаар хийгдсэн татлага буюу хучлагыг хэрэглэхийг хориглоно.

7.11. Тэсрэх материалыг ачиж буулгах талбайгаас 100 метрийн дотор ил гал гаргах, гагнуур хийх, тамхи татахыг хатуу хориглоно.

Найм. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл тээвэрлэх

8.1. Тэсрэх материал ачсан тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөнийг замын хөдөлгөөний болон энэ журмын дагуу батлагдсан маршрутаар цагдаагийн хамгаалалттай гүйцэтгэнэ.

8.2. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний материал тээвэрлэх тээврийн хэрэгсэл нь цагдаагийн байгууллагаас олгосон зөвшөөрөлтэй, энэхүү журмын 4 дүгээр бүлэгт заасан тээврийн хэрэгсэлд тавих шаардлага хангасан байна.

8.3. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний материал тээвэрлэж яваа тээврийн хэрэгсэл Замын хөдөлгөөний дүрэмд зааснаар байгалийн үзэгдэл, цаг агаар, замын нөхцөл байдлаас хамаарч хурдыг сонгож явна.

8.4. Үзэгдэх орчин хязгаарлагдмал (харанхуй үе, тоос, манан, цасан шуурга, аадар бороо, хальтиргаа гулгаатай) нөхцөлд хурдыг тохируулж аюулгүй байдлыг хангаж явна.

8.5. Тэсрэх материалыг цуваагаар тээвэрлэх нөхцөлд цуваанд яваа тээврийн хэрэгсэл нь хоорондоо дараах зайг баримтлан хөдөлгөөнд оролцоно:

а/ тэгш гадаргуутай, шулуун зам дээр 50 метрээс багагүй

б/ уулын замд өгсөх, уруудах нөхцөлд 300 метрээс багагүй

8.6. Хальтиргаа гулгаатай нөхцөлд дугуй хий эргэх тохиолдолд гинж өмсгөх ба бусад хэрэгслүүдийг хэрэглэнэ.

8.7. Тэсрэх материал тээвэрлэж яваа тээврийн хэрэгсэл нь шатахуунаар хүрэлцэхүйц цэнэглэгдсэн байна.

Зам зуур шатахуунаар цэнэглэх нөхцөлд хот, суурин газрын захад байрласан маршрут \замнал\ -д тусгагдсан Шатахуун түгээх станцаас цэнэглэнэ.

Зөөврийн цэнэглэгч машинаар аюулгүй байдлыг хангаж цэнэглэж болно.

8.8. Тэсрэх материал тээвэрлэж яваа тээврийн хэрэгсэл дараах газруудад зогсохыг хориглоно. Үүнд:

а/ цахилгаан дамжуулах шугамын доор

б/ гүүрний дээр болон доор, тунелийн дотор

в/ суурин газар

8.9. Аянга цахилгаантай нөхцөлд тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөнийг зогсооно. Ингэхдээ тээврийн хэрэгслийг ой мод болон хот суурин газраас 200 метр, машин хооронд 50 метрээс багагүй зайнд байрлуулж, тэсрэх материал тээвэрлэж яваа ажилтан, харгалзан хүргэх харуул нар, тээврийн хэрэгслээс 200 метрээс багагүй зайнаас хянана.

Энэ шаардлагуудыг биелүүлэх боломжгүй тохиолдолд тэсрэх материалын тээвэрлэлтийн үйл ажиллагааг хариуцсан ахлагч шуурхай шийдвэр гаргаж аюулгүй нөхцлийг хангана.

8.10. Тэсрэх материал ачсан тээврийн хэрэгслийг гараж болон түүнтэй адилтгах барилга байгууламж дотор тавихыг хориглоно.

8.11. Тэсрэх материал ачсан тээврийн хэрэгслийг гаталга онгоцоор гол мөрөнөөр нэг нэгээр нь гаргах шуурхай арга хэмжээ авна.

Гаталга онгоцон дээр бусад тээврийн хэрэгсэл, гадны хүн тээвэрлэхийг хориглоно.

8.12. Тэсрэх материал тээвэрлэж байгаа тээврийн хэрэгсэл гал түймэр, нефть хийн үйлдвэрээс хол аюулгүй байдлыг хангаж явна.

8.13. Хүн ам оршин сууж байгаа газарт тэсэлгээний ажлыг явуулах нөхцөлд тэсрэх материалуудыг тусгай зориулалтын битүүмжлэгдсэн тэвштэй тээврийн хэрэгслээр тээвэрлэнэ.

8.14. Тав ба түүнээс илүү тооны автомашинуудын цуваагаар тэсрэх материал тээвэрлэхэд цувааны урд заавал хамгаалалтын хөтөч машинтай байна.

8.15. Цуваа нөөцийн тээврийн хэрэгсэлтэй байж болно. Тэсрэх материал тээвэрлэж яваа автомашинууд ойрын гэрэл асааж явна.

Ес. Тэсрэх материалтай тээврийн хэрэгслийг хамгаалах ба дагалдан явах

9.1. Тэсрэх материалын тээвэрлэлтийг цагдаагийн байгууллагын харуул хамгаалалт, хяналтанд явуулна.

9.2. Тэсрэх материалын тээвэрлэлтийн үйл ажиллагааг хариуцсан ахлагч нь тэсрэх материалтай харьцах эрхийн үнэмлэхтэй байх ба овог, нэр, албан тушаалыг замын хуудас дээр тэмдэглэсэн байна. Тэсрэх материалын тээвэрлэлтийн үйл ажиллагааг хариуцсан ахлагч тэсрэх материалын тээвэрлэлтийг ачихаас буулгах хүртэлх үйл ажиллагааны аюулгүй байдлыг хариуцна.

9.3. Тэсрэх материал тээвэрлэж яваа тээврийн хэрэгсэл нь ачилт, буулгалт тээвэрлэлтийн явцад цагдаагийн хамгаалалт болон дагалдан яваа хүмүүсийн байнгын хяналтанд байна.

9.4. Нэг тээврийн хэрэгслээр тэсрэх материал тээвэрлэж яваа нөхцөлд ачаа хариуцагч болон харгалзан хүргэх харуул хамт явах бөгөөд хоёр болон түүнээс дээш тээврийн хэрэгслээр тэсрэх материал тээвэрлэж байгаа үед ачаа хариуцагч урд талын машинд, хамгаалагч сүүлийн машинд явах бөгөөд хоорондоо холбогдох холбооны хэрэгсэлтэй байна.

9.5. Тээвэрлэлтийн үйл ажиллагааны ахлагч, харгалзан хүргэх харуул, жолооч нар ачааныхаа шинж байдал онцлог нөхцөл байдлыг мэдсэн байх шаардлагатайгаас гадна болзошгүй аваар ослын үед хувийн хамгаалах хэрэгслүүдийг ашиглах, анхны тусламж үзүүлэх чадвартай байна.

9.6. Тээвэрлэлтийн үйл ажиллагаа хариуцсан ахлагч маршрут /замнал/-ын дагуу явж байгааг хянаж гүйцэтгэх бөгөөд харгалзан хүргэх харуул нь ачааны бүрэн байдалд хяналт тавина.

Цуваагаар тээвэрлээгүй тохиолдолд жолооч нь тээвэрлэлтийн үйл ажиллагааг хариуцсан ахлагчийн үүргийг давхар гүйцэтгэж болно.

9.7. Гамшиг, осол гарсан тохиолдолд тээвэрлэлтийн үйл ажиллагаа хариуцсан ахлагч нь жолооч, харгалзан хүргэх харуул нарын үйл ажиллагааг зохицуулна.

9.8. Тэсрэх материал тээвэрлэж яваа тээврийн хэрэгслийн техникийн саатал, ачаа нурах зэрэг зайлшгүй зогсолт хийх нөхцөлд энэ журмын дагуу ажиллана.

9.9. Эрдэм шинжилгээ, сорилт, туршилт хийх зориулалтаар дээж авч тээвэрлэхэд маршрут /замнал/-аа цагдаагийн байгууллагаар батлуулж, гэрээт харуул хамгаалалтын байгууллагын хяналтанд дор тэсрэх материалыг авч явахыг зөвшөөрнө.

9.10. Тэсрэх бодис 40 кг- аас илүүгүй, тэсэлгээний хэрэгсэл төрлөөс нь хамааран 20 ширхэгээс ихгүй байна.

9.11. Тэсрэх материал тээвэрлэж яваа тээврийн хэрэгслийг хот, суурин газрын ойролцоо онцгой шаардлагагүй тохиолдолд удаан зогсоохыг хориглоно.

Арав. Ослын карт

10.1. Тэсрэх аюултай ачаа тээвэрлэх тээврийн хэрэгсэл нь аюултай ачааны мэдээллийн тэмдэгтэй /Цаашид “ослын карт” гэнэ/ байна.

10.2. Тэсрэх материал ачсан тээврийн хэрэгслийн тээвэрлэлтийн явцад гарч болох аюулын тухай мэдээллийг багтаасан, гарч болох зам тээврийн болон аваар ослын үед түүнийг арилгах арга хэмжээг ослын картанд /маягт №10.2/ тусгасан байна.

10.3. Тухайн ачааны ангилал тус бүрт ослын карт нь ачаа илгээгч болон хүлээн авагчийн аль нэг нь бөглөсөн байх ёстой. Ослын карт нь ачааны тээврийн баримттай хамт тээврийн хэрэгсэлд байна.

10.4. Мэдээллийн тэмдэг нь ачаа илгээгч хянаж, илгээгчийн буюу тээвэрлэгчийн тээврийн хэрэгсэлд маягт №10.4-т заасан хэмжээгээр заавал тавигдсан байна.

10.5. Мэдээллийн тэмдэг дээр яаралтай арга хэмжээ авах тоон кодууд нь 1989 оны “Аюултай хог хаягдлыг хил дамжуулан тээвэрлэх, зайлуулахад хяналт тавих тухай Базелийн конвенц”-д заасны дагуу тавигдсан байна.

Тэсрэх материал тээвэрлэж яваа тээврийн хэрэгсэлүүдэд тавигдсан мэдээллийн кодуудыг дараах утгаар ойлгоно.

а/ ус хэрэглэж болохгүй, хуурай галын хорыг хэрэглэх

б/ даралттай ус хэрэглэх

в/ хөөс ба хөөсрүүлсэн найрлагатай

г/ нүүлгэн шилжүүлэх

10.6. Тэсрэх материал тээвэрлэж яваа үед осол гарсан нөхцөлд ослыг арилгах арга хэмжээнүүд нь ослын картанд заасан байх ба яаралтай мэдээллийн тэмдэгт заасны дагуу гүйцэтгэнэ.

10.7. Мэдээллийн тэмдэг нь тэсрэх материал тээвэрлэж яваа тээврийн хэрэгслийн хойно ба урд нь гол тэнхлэгт эгц байрлуулсан байх бөгөөд дараах шаардлагыг хангасан байна. Үүнд:

а/ тээврийн хэрэгслийн урд талд байрлах хамгаалалтын бамбай \гүүпер\-ны баруун талд тавигдана;

б/ тээврийн хэрэгслийн хамгаалалтын бамбай \гүүпер\-н овроос илүү гарахгүй, тээврийн хэрэгслийн дугаарыг халхалж болохгүй;

в/ ар талын тэмдэг нь тэвшний зүүн дээд талд байрлах бөгөөд гэрэл дохио улсын дугаарыг халхалхааргүй байрлуулна;

г/ мэдээллийн тэмдэгийг тээврийн хэрэгсэл дээр тусгай тогтоогч дээр бэхэлнэ.

Арван нэг. Зөвшөөрөл олгох

11.1. Тээврийн хэрэгслийн зөвшөөрөл олгоход дараах бичиг баримтыг Цагдаагийн ерөнхий газрын Лицензийн төвд ирүүлнэ.

11.1.1. тээврийн хэрэгслийн зөвшөөрөл хүссэн байгууллага, аж ахуйн нэгжийн албан хүсэлт;

11.1.2. байгууллага, аж ахуйн нэгжийн улсын бүртгэлийн гэрчилгээний хуулбар;

11.1.3. байгууллага, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн хуулбар;

11.1.4. жолоочийн үнэмлэх, тээврийн хэрэгслийн гэрчилгээний хуулбар;

11.1.5. тээврийн хэрэгслийн оношлогооны дүгнэлтийн хуудас;

11.1.6. тээврийн хэрэгслийг стандартын дагуу тусгайлан тоногдсон тухай байгууллага, аж ахуйн нэгжийн тодорхойлолт;

11.1.7. тусгайлан тоноглогдсон тээврийн хэрэгслийг 4 талаас нь авсан фото зураг;

11.1.8. тээврийн хэрэгслийн жолооч нарын тэсрэх материалтай харьцаж ажиллах эрхийн үнэмлэх;

11.1.9. байгууллага, аж ахуйн нэгжээс олгосон тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэлтэй харьцах үеийн аюулгүй ажиллагааны зааварчилгаа.

11.2. Цагдаагийн ерөнхий газрын Лицензийн төв нь байгууллага, аж ахуйн нэгжээс ирүүлсэн тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгсэл тээвэрлэх тээврийн хэрэгслийн зөвшөөрөл хүссэн хүсэлтийг хүлээн авч хянан үзээд ажлын 10 хоногт багтаан маягт №11.2-т заасан зөвшөөрлийг олгоно.

11.3. Тээврийн хэрэгсэлд олгох зөвшөөрөл нь 1-6 сарын хугацаатай ба тухайн тээврийн хэрэгслийн гэрчилгээний хамт хүчинтэй байна.

Арван хоёр. Журмыг зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлага

12.1. Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн тээвэрлэлтийн үед мөрдөх аюулгүй ажиллагааны журмыг зөрчсөн, эсхүл хуурамч бичиг баримт бүрдүүлэн зөвшөөрөл авсан тохиолдолд байгууллага, аж ахуйн нэгжид холбогдох хууль тогтоомжид заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.

МОНГОЛ УЛСЫН СТАНДАРТ - АЮУЛТАЙ АЧАА, АНГИЛАЛ, ТЕХНИКИЙН ШААРДЛАГА

Ангилалтын код 43.020

Аюултай ачаа. Ангилал	MNS 4978:2000
Техникийн ерөнхий шаардлага	
Dengerous goods. Classification Generel technical requirements	

Стандартчилал, хэмжил зүйн үндэсний төвийн Зөвлөлийн 2000 оны 07-р сарын 27-ны өдрийн 119 тоот тогтоолоор батлав.

Энэ стандарт нь 2000 оны 09-р сарын 01-нээс эхлэн хүчинтэй.

Энэхүү стандартын бүх үзүүлэлт, шаардлагыг заавал мөрдөнө.

1. Хамрах хүрээ

Энэ стандартаар манай орны байгаль цаг уур, зам, тээвэрлэлтийн нөхцөлд ашиглах авто тээврийн хэрэгслээр хүний амь нас, эрүүл мэнд, хүрээлэн байгаа орчинд аюул, хохирол учруулж болзошгүй ачаа тээвэрлэхэд тавигдах үндсэн шаардлагыг тогтооно.

2. Норматив ишлэл

Энэхүү стандартад Олон улсын стандартын түвшинд хүрсэн ГОСТ 19433-81 стандартаас аюултай ачаа, ангилал, техникийн шаардлага гэсэн хэсгийг иш татан авсан бөгөөд түүний тээвэрлэлтийн болон хадгалалтын нөхцөлд тавих шаардлагуудыг гүйцэтгэгч байгууллага онцгой анхаарч ажиллах ёстой.

3. Ерөнхий ойлголт

3.1. Энэ стандартаар автотээврийн хэрэгслээр аюултай ачаа тээвэрлэх техникийн шаардлага, тээвэрлэлтийн үйл ажиллагааг хангах үндсэн зарчмыг тодорхойлно.

3.1. Хөдлөх бүрэлдэхүүнийг эзэмшигч аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэд нь аюултай ачаа тээвэрлэлтийг аюултай ачаа тээвэрлэх журам, техникийн ерөнхий шаардлага, стандартын дагуу гүйцэтгэнэ.

3.2. Аюултай ачааны сав, баглаа, боодлыг тээвэрлэхдээ тэдгээ-рийг цэвэрлэсэн байгууллагаас ачааны баримтад "Савыг цэвэр-лэсэн, аюулгүй" гэсэн тэмдэглэл хийгээгүй нөхцөлд аюултай ачаа тээвэрлэх техникийн шаардлагын дагуу гүйцэтгэнэ.

3.3. Автотээврийн хэрэгслээр зарим төрлийн аюултай ачааны тээвэрлэлтийн үед ачаа хүлээн авагч (ачаа илгээгч)-ийн талаас тухайн ачааны тээвэрлэлтийн нөхцөлд заасан бол тээвэрлэлтийн аюулгүй байдлыг хариуцсан ажилтныг гаргаж ажиллуулна.

3.4. Зам, түүний эд ангийг гэмтээсэн болон бусад эд материалын хохирлыг замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын дүрэм, аюултай ачаа тээвэрлэх техникийн шаардлагыг биелүүлээгүйн улмаас буруутай этгээд Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу хариуцлага хүлээнэ.

4. Тодорхойлолтууд

4.1. "Аюултай ачаа илгээгч" - аюултай ачааг тээвэрлэж хүргүүлэхээр тээврийн байгууллагад өгсөн байгууллага.

4.2. "Аюултай ачаа хүлээн авагч" - тээврийн байгууллагаар тээвэрлэж хүргүүлсэн аюултай ачааг хүлээн авсан байгууллага.

4.3. "Аюултай ачааны цуваа" - аюултай ачааг нэгэн зэрэг тээвэрлэж яваа 3 буюу түүнээс дээш тээврийн хэрэгслүүд.

4.4. “Аюултай ачаа үйлдвэрлэгч” - аюултай ачааг тээвэрлэлтэнд бэлтгэн баглаа боодолд савласан байгууллага.

4.5. “Аюултай ачааны тээвэрлэлтийг хариуцсан ажилтан” - аюултай ачааг ачаа хүлээн авагчид хүлээлгэн өгөх үүрэгтэй ачаа илгээгч (ачаа хүлээн авагч)-ийн төлөөлөгч бөгөөд тээврийн хэрэгслийн жолооч, хамгаалагч, бусад дагалдан яваа ажилтнууд аюулгүй ажиллагааны шаардлагыг биелүүж явахыг мөн хариуцна.

4.6. “Аюултай ачаа тээвэрлэх тусгай зориулалтын тээврийн хэрэгсэл” - нэг буюу хэдэн хэсэг нэг төрлийн ачааг тээвэрлэх зориулалтын автомашин, чиргүүл.

5. Ангилал

5.1. Аюултай ачаа гэдэг нь тээвэрлэлтийн болон ачих буулгах ажлын үед мөн хадгалалтын явцад тэсрэх, гал авалцах, байшин барилга, тоног төхөөрөмж, агуулах сав, тээврийн хэрэгслийг эвдлэх, хүн, мал амьтныг гэмтээх, хордуулах, түлэх, хорт туяаны цацрагаар шарах, өвчлүүлэх зэрэг нөлөө үзүүлэх бодис, биет материал бүхий ачаа байна.

5.2. Аюултай ачааг дор дурьдсан төрөл ангилалд хуваана:

- 1 дүгээр ангилал - Тэсэрч дэлбэрэх бодисууд;
- 2 дугаар ангилал - Шахсан хий, даралтаар хадгалсан уусмалууд;
- 3 дугаар ангилал - Амархан гал авалцах шингэнүүд;
- 4 дүгээр ангилал - Амархан гал авалцах бодис, биет материалууд;
- 5 дугаар ангилал - Хүчиллэг бодисууд;
- 6 дугаар ангилал - Хортой болон халдвар тараах бодисууд;
- 7 дугаар ангилал - Цацраг идэвхит бодисууд;
- 8 дугаар ангилал - Идэмхий болон зэврээх бодисууд;
- 9 дүгээр ангилал - Бусад хорт бодисууд.

5.3. Тэсэрч дэлбэрэх бодис (1 дүгээр ангилал) гэдэг нь химийн урвалд маш эрчимтэй орж, хий ялгаруулан дулааны их температур болон өндөр даралтаар ойр орчмын биетийг гэмтээх чадвартай хатуу, шингэн, холимог бодис байна.

5.4. Шахсан хий, даралтаар хадгалсан уусмал (2 дугаар ангилал) гэдэг нь дулааны +20°C-ийн температурт савны доторх даралт 1×10^5 Па ($\text{кг}/\text{см}^2$) тэнцүү буюу их, дулааны +50°C-ийн температурт уурын туйлын даралт 3×10^5 Па ($\text{кг}/\text{см}^2$) тэнцүү буюу их, хямралын дулааны температур +50°C-ээс бага байх гэсэн нөхцөлүүдийн аль нэгийг хангасан хийн болон шингэн бодис байна.

5.5. Амархан гал авалцах шингэн (3 дугаар ангилал) гэдэг нь битүү саванд дулааны +61°C температур, задгай саванд дулааны +66°C температураас бага гал авалцах чадвартай шингэн, холимог, уусмал байна.

5.6. Амархан гал авалцах бодис (4 дүгээр ангилал) гэдэг нь өөрөө авалцах чадвартай, эсвэл устай урвалд орж гал авалцах хий ялгаруулдаг хатуу бодис байна.

5.7. Хүчиллэг бодис (5 дугаар ангилал) гэдэг нь исэлдүүлэгч бодис болон органикийн илүү ислүүдийг хэлнэ.

5.8. Хортой, халдвар тараах бодис (6 дугаар ангилал) гэдэг нь дор дурьдсан хордуулах үзүүлэлтийн шаардлагын аль нэгийг хангасан байхаас гадна амьсгалах үед, эсвэл арьсны гадна болон дотор орсон тохиолдолд хордуулах чадвартай бодис, хүн мал амьтанд аюул учруулах өвчний нян, бичил биет агуулсан халдварт бодис байна. Үүнд:

- - Үхэлд хүргэх дундаж доз (ЛД_{50});
- - Хатуу биет дотор орсон үед - 200 мг/кг ихгүй;

- - Шингэн биет дотор орсон үед - 500 мг/кг ихгүй;
- - Арьсан дээр үйлчлэх үед - 1000 мг/кг ихгүй;
- - Үхэлд хүргэх дундаж тун (ЛК₅₀) амьсгалах тоосонцор - 10 мг/л ихгүй;
- - Хордуулалтын дулааны температурын хязгаар- +55°С ихгүй.

5.9. Цацраг идэвхит бодис (7 дугаар ангилал) гэдэг нь хувийн идэвхит чанар 7.4×10^3 Бк.кг⁻¹ (0.002 мкКи г⁻¹) байх цацраг идэвхит бодис байна.

5.10. Идэмхий бодис (8 дугаар ангилал) гэдэг нь өөрийн химийн үйлчилгээний чанараар бусад ачаа бараа, тээврийн хэрэгслийн эвдрэл гэмтэлд оруулах, амьд биетэд хөнөөл учруулах хатуу болон шингэн бодис байна.

5.11. Өмнө дурьдсан ангиллаас ялгаатай боловч хадгалалт, тээвэрлэлтийн явцад аюулгүй ажиллагааны шаардлагыг мөрдөж гүйцэтгэх шаардлагатай бусад бодис хамаарна.

6. Техникийн ерөнхий шаардлага

6.1. Автотээврийн хэрэгслээр аюултай ачаа тээвэрлэх ажлыг зохион байгуулах үед Замын хөдөлгөөний дүрэм, Автотээврийн хэрэгслээр ачаа, зорчигч тээвэрлэх дүрэм, энэхүү стандартын шаардлага болон тухайн аюултай ачааг тээвэрлэх аюулгүй ажиллагааны нөхцөл шаардлагыг хангасан тохиолдолд гүйцэтгэнэ.

6.2. Аюултай ачааг тээвэрлэх автомашины цувааг зохион байгуулахдаа дор дурьдсан арга хэмжээг авна. Үүнд:

Тал газрын зам дээр автомашин хоорондын зай 50 метрээс багагүй байх.

- Уулын замд автомашин хоорондын зай 300 метрээс багагүй байх.
- Тээвэрлэлтийн аюулгүй байдлыг хариуцсан ажилтан цувааны эхний автомашинд сууж явна.
- Аюултай ачаа ачсан тээврийн хэрэгслийн урд болон ард талд 300х700мм хэмжээтэй "Аюултай ачаа тээвэрлэж яваа тээврийн хэрэгсэл" гэсэн таних тэмдгийн баруун талын 400 мм өргөнтэй хэсгийг улбар шараар, зүүн талын хэсгийг (15 мм өргөнтэй хар хүрээтэй) цагаанаар будаж, дотор талд нь тээвэрлэж яваа ачааны онцлогийг тодорхойлсон тэмдэглэл хийнэ.

Зураг 1 - "Аюултай ачаа тээвэрлэж яваа тээврийн хэрэгсэл" гэсэн таних тэмдэг

6.5. Тээврийн хэрэгслийг түр зогсоох болон хонохоор зогсоолд тавихдаа зогсоолын тоормосыг ажиллуулахаас гадна налуу талбайд өнхрөхөөс хамгаалсан ивүүрийг заавал тулсан байна.

6.6. Тэсэрч дэлбэрэх, цацраг идэвхит, хортой, халдвартай ачааг 5 болон түүнээс дээш автомашин орсон цуваагаар тээвэрлэхдээ эхэнд нь заавал хамгаалалтын автомашин явуулна. Хамгаалал-тын автомашин өдрийн цагт ойрын гэрлээ асааж явна.

6.7. Тэсэрч дэлбэрэх, цацраг идэвхит, хортой, халдвартай ачааг 5 болон түүнээс дээш автомашин орсон цуваагаар тээвэрлэх үед хамгаалалтын автомашинаас гадна нөөц тээврийн хэрэгсэл заавал байх ёстой. Нөөцийн автомашин цувааны сүүлд явна.

6.8. Аюултай ачааг тусгай зориулалтын тээврийн хэрэгслээр болон энэ зорилгоор тоногдсон ердийн тээврийн хэрэгслээр тээвэрлэнэ. Тээврийн хэрэгслийн техник

ашиглалтын шаардлага, үйлдвэрлэгчээс тавьсан заавар, замын хөдөлгөөний дүрэм, энэхүү стандартын шаардлага, тухайн аюултай ачааг аюулгүй тээвэрлэх нөхцлийг хангасан байх ёстой.

6.9. Тэсэрч дэлбэрэх болон амархан гал авалцах шингэн ба хийн ачааг тээвэрлэх тээврийн хэрэгслийн ажилласан хийн хоолойг автомашины радиаторын өмнө баруун гар тал руу гаргана. Дурьдсан тээврийн хэрэгслийн шатахууны савыг урд болон хойд талд төмөр сойз, доод талд нь төмөр тор (нүдний хэмжээ 10x10 мм) савнаас 20 мм зайд тоноглоно.

6.10. Аюултай ачаа тээвэрлэх тээврийн хэрэгслийн цахилгаан тоноглолд дор дурьдсан шаардлагыг тавина. Үүнд:

- Шугамын хүчдэл 24 В-оос хэтрэхгүй байх ёстой.
- Цахилгааны хэлхээ гал хамгаалагчаар хамгаалагдсан байх ёстой.
- Цахилгаан хэлхээг жолоочийн бүхээгт байрлах унтраагуураар салгадаг байна.
- Тээврийн хэрэгслийн бүхээг, тэвшинд байрлах гэрэлтүүлгийн чийдэн бөх бат тороор халхлагдсан байна.

6.11. Амархан авалцах шингэн ба хийн ачааг тээвэрлэх цистерн бүхий тээврийн хэрэгсэлд цахилгаан цэнэг саармагжуулах тоноглол байрлуулна.

6.12. Аюултай ачаа тээвэрлэх фургон хэлбэрийн тээврийн хэрэгслийн бүхээг бөх бат байхаас гадна жолоочийн бүхээгээс 150 мм-ээс багагүй зайд тусгаарлагдана. Тухайн аюултай ачааг тээвэрлэх аюулгүй ажиллагааны зааврын дагуу агааржуулалт хийх бололцоогоор хангагдсан, хаалга нь нэмэгдэл цоожоор тоноглогдсон байна.

6.13. Аюултай ачаа тээвэрлэх зориулалтын нээлттэй тэвш бүхий тээврийн хэрэгслийн тэвшний хаалтын материал ус нэвтрэхгүй, шатахгүй эдээр хийсэн байхаас гадна тэвшний ирмэгээс 200 мм-ээс багагүй халхалсан байна.

6.14. Аюултай ачаа тээвэрлэх тээврийн хэрэгслийг Замын хөдөлгөөний дүрэмд заасны дагуу техник хэрэгслээр тоноглохоос гадна дор дурьдсан төхөөрөмжөөр тоноглоно. Үүнд:

- Тээврийн хэрэгслийн үйлчилгээ, засварын багаж түлхүүрийн цуглуулга.
- Галын хор (нунтаг хорны ба 5 л-ээс багагүй эзэлхүүнтэй нүүрс хүчлийн хий).
- Татах тулгуурын суурь нэгээс илүү байна.
- Тухайн аюултай ачааг тээвэрлэх аюулгүй ажиллагааны зааварт заасан бол аюултай бодисыг саармагжуулах бодис хэрэгсэл, жолооч болон хариуцаж яваа ажилтныг хамгаалах нэг бүрийн хамгаалалтын хэрэгсэл.
- Амархан гал авалцах, хорт хийн ачаа болон хүчтэй үйлчилгээтэй хортой, цацраг идэвхит, халдварт өвчний нян бүхий ачааг тээвэрлэх тээврийн хэрэгсэл "Орохыг хориглоно" /Замын хөдөлгөөний дүрмийн 2.1/ тэмдгийг аюул ослын үед хэрэглэхээр хоёр ширхэг авч явна.

6.15. Аюултай ачаа тээвэрлэх үед түүний сав баглаа боодлын битүүмж алдагдсанаас зогсох шаардлага гарч бусад хүмүүс, тээврийн хэрэгсэлд аюул учирсан тохиолдолд уг аюултай ачааг тээвэрлэж яваа тээврийн хэрэгслээс хоёр тийш 100 м зайд "Орохыг хориглоно" тэмдгийг байрлуулна.

6.16. Зам тээврийн осол болон түүнтэй адилтгах бусад осол аюулын үед тээврийн хэрэгслийн жолооч Замын хөдөлгөөний дүрэм, Автотээврийн хэрэгслээр ачаа зорчигч тээвэрлэх дүрмийн заалтыг баримтлан ажиллахаас гадна дор дурьдсан үүргийг биелүүлэн ажиллана. Үүнд:

- Шаардлагатай үед галын тусламжийн дуудлага өгсөн байх.
- Ослын аюултай талбайг тэмдэглэн зааглаж гадны хүмүүсийг өртөхөөс хамгаалах.

- Цагдаагийн, эмнэлгийн болон бусад албаны ажилтнуудыг ирэх үед тээврийн баримт бичгээ шалгуулан тээж яваа аюултай ачааны хор хөнөөлийн тухай таниулах.

6.17. Тээвэрлэлтийн үйл ажиллагааг гүйцэтгэх үедээ тээврийн хэрэгслийн техникийн байдлын хяналтыг хангаж явах, аюултай ачааны марк тэмдэг, ломбын бүрэн бүтэн байдлыг хариуцна.

6.18. Тээврийн хэрэгслийн жолоочид жолоодлогын үед дор дурьдсан үйлдэл хийхийг хориглоно. Үүнд:

- Тээврийн хэрэгслийг байрнаас нь огцом хөдөлгөх.
- Огцом тоормослож зогсоох.
- Хөдөлгүүр, хурдны хайрцаг, зөөлөн холбоог салгаж явах.
- Тэсэрч дэлбэрэх, амархан гал авалцах аюултай ачааг тээвэрлэх үед тээврийн хэрэгслийн орчимд тамхи татах.
- Тэсэрч дэлбэрэх, амархан гал авалцах аюултай ачааг тээвэрлэх үед тээврийн хэрэгслээс 100 м-ээс ойр зайд гал түлэх.
- Аюултай ачааг хариуцаж яваа ажилтны эзгүй хойгуур онцын шалтгаангүйгээр тээврийн хэрэгслийг түр орхин явах.

6.19. Тээвэрлэлтийн баримтанд бичигдээгүй ачааг тээвэрлэх, аюултай ачааг хариуцан яваа ажилтнаас ангид зорчигч тээвэрлэхийг хориглоно.

6.20. Аюултай ачааны тээвэрлэлтийг хариуцаж яваа ажилтны болон хамгаалалтын хүмүүс тухайн ачааг дагалдаж яваа болохыг гэрчилсэн баримт, гэрчилгээг авч явахаас гадна тээврийн хэрэгслийн замын хуудсанд овог нэрээ тэмдэглүүсэн байна.

6.21. Аюултай ачааны тээвэрлэлтийг хариуцаж яваа ажилтан болон хамгаалалтын хүмүүс холбогдох албаны заавар болон аюултай ачааны аюулгүй ажиллагааны шаардлагыг хангаж ажиллана.